

Världens välfärd:
Fyra decennier som förändrade planeten

Johan Norberg

UNDERLAGSRAPPORT NR 1 TILL GLOBALISERINGSRÅDET
© GLOBALISERINGSRÅDET 2007

FÖRFATTARE Johan Norberg
GRAFISK FORM Nina Rosenkvist
TRYCK AlfaPrint, Solna 2007

ISBN 978-91-85935-00-0
ISSN 1654-6245

BESTÄLLNING Globaliseringsrådet
TFN 08-405 10 00
E-POST globaliseringsradet@education.ministry.se
www.regeringen.se/globaliseringsradet

Förord

I januari 2007 kom arbetet i regeringens Globaliseringsråd igång. Rådets målsättning är att utforma en strategi som leder till att Sverige ska kunna tillgodogöra sig de potentiellt stora välfärdsvinsterna som globaliseringen innebär. Vidare är Globaliseringsrådet en arena för dialog med syfte att fördjupa kunskaperna och bredda det offentliga samtalet kring globaliseringens effekter. Rådets arbete, som ska vara avslutat i god tid före valet 2010, kommer att sammanfattas i en slutrapport med rekommendationer främst avseende den ekonomiska politiken.

Som ett led i rådets arbete har en rad rapporter beställts huvudsakligen från forskare men också från myndigheter och andra aktörer med djuplodande kunskaper kring globaliseringen, dess drivkrafter och effekter. Dessa rapporter kommer att utgöra underlag till slutrapporten.

Denna rapport belyser globaliseringen i stort vad gäller olika indikatorer på ekonomi, hälsa, livschanser och samhällsutveckling under de senaste 50 åren. Rapporten analyserar även i vilken utsträckning globaliseringen har medverkat till förändringar på nämnda områden samt hur dessa omvärldsförändringar påverkar Sverige. Författare är Johan Norberg, fil mag i idéhistoria och Senior Fellow vid Cato Institute i Washington, DC. Han är även känd som samhällsdebattör med bakgrund från Timbro som också publicerat hans bok *Till världskapitalismens försvar* som är översatt till mer än 20 språk. Författaren svarar helt och hållet för de analyser och rekommendationer som lämnas i rapporten.

Stockholm i september 2007
Pontus Braunerhjelm
Huvudsekreterare i Globaliseringsrådet

Globaliseringsrådets ledamöter

Högskole- och forskningsminister Lars Leijonborg är Globaliseringsrådets ordförande och professor Pontus Braunerhjelm, som leder rådets kansli, är huvudsekreterare. Övriga ledamöter är:

- Kristina Alsér, Mercatus Engineering AB och landshövding i Kronobergs län
- Hans Bergström, kolumnist, docent statsvetenskap
- Carl Bildt, utrikesminister
- Urban Bäckström, VD Svenskt Näringsliv
- Lars Calmfors, professor internationell ekonomi
- Per Carstedt, koncernchef SEKAB-gruppen
- Dilsa Demirbag-Sten, journalist, författare
- Anna Ekström, ordförande Saco
- Sven Otto Littorin, arbetsmarknadsminister
- Wanja Lundby-Wedin, ordförande LO
- Karin Markides, rektor Chalmers tekniska högskola
- Elisabeth Nilsson, VD Jernkontoret
- Aina Nilsson Ström, designchef Volvo AB
- Sture Nordh, ordförande TCO
- Mats Odell, kommun- och finansmarknadsminister
- Maud Olofsson, näringsminister, vice statsminister
- Carl-Henric Svanberg, VD Ericsson
- Lena Treschow Torell, VD IVA
- Harriet Wallberg-Henriksson, rektor Karolinska Institutet
- Marcus Wallenberg, ordförande Internationella Handelskammaren (ICC)
- Olle Wästberg, GD Svenska Institutet

Innehållsförteckning

1. Att mäta utveckling	8
2. Ekonomiska indikatorer	11
2.1. Välstånd	12
2.2. Human Development Index	21
2.3. Fattigdom	23
2.4. Ojämlighet	28
2.5. Arbete	31
3. Hälsindikatorer	34
3.1. Medellivslängd	34
3.2. Barn- och mödradödlighet	36
3.3. Sjukdomar	39
3.4. Globala epidemier	44
3.5. Psykisk hälsa	47
3.6. Vatten och sanitet	49
3.7. Undernäring	50
4. Indikatorer på livschanser	55
4.1. Fertilitet	55
4.2. Utbildning	56
4.3. Barnarbete	58
4.4. Kvinnors rättigheter	60
4.5. Urbanisering och slum	62
5. Indikatorer på samhällsutveckling	64
5.1. Miljö	64
5.2. Naturkatastrofer	71
5.3. Krig och terrorism	74
5.4. Våldsbrott	77
5.5. Politisk frihet	78
5.6. Ekonomisk frihet	80
6. Är det globaliseringens förtjänst?	82
7. Slutsatser	88
Sammanfattning	94
Litteratur	96
Förkortningar	104

”[T]he overall report card on progress makes for depressing reading.”

– UNDP introducerar sin *Human Development Report 2005*¹

“Looking back over the past decade the long-run trend towards progress in human development has continued. On average, people born in a developing country today can anticipate being wealthier, healthier and better educated than their parents’ generation. They are also more likely to live in a multiparty democracy and less likely to be affected by conflict.”

– UNDP beskriver den egentliga utvecklingen på mer blygsam plats i samma rapport.²

¹ UNDP 2005, sid 2.

² UNDP 2005, sid 19.

1. Att mäta utveckling

När ekonomen Stanley Fischer för ett par år sedan sammanfattade debatten om globaliseringen noterade han att den centrala frågan inte verkade handla om värderingar, utan om olika tolkningar av fakta. Den tvistefråga som han tyckte sig se i centrum för debatten är vad som egentligen har hänt de senaste decennierna då globaliseringen har tagit fart; har världen blivit bättre eller sämre, har fattigdomen ökat eller minskat, blir vi friskare eller sjukare?³ Jag ska försöka besvara frågan om hur världen har utvecklats i globaliseringens tidevarv i denna rapport, med tyngdpunkt på utvecklingen efter 1960, då världen på allvar började återskapa den internationella ekonomi som slogs i spillror av två världskrig och en depression.

Men frågan om resultaten av världens utveckling är naturligtvis större än globaliseringsdebatten. Innan vi tar reda på vart vi ska och drar slutsatser om hur vi tar oss dit måste vi dock först veta var vi befinner oss. Officiell statistik visar vägen, men användningen är inte helt oproblematiske. Statistiska mått är inte perfekta, men vi klarar oss inte utan dem, utan statistiska mått kommer vi att hålla oss till ögonmått – känslor, anekdoter och mediebilder. Dessa har en olycklig tendens att förstärka våra invanda föreställningar, inte minst som de flesta umgås med människor och följer medier som har ungefär samma världsbild som de själva.

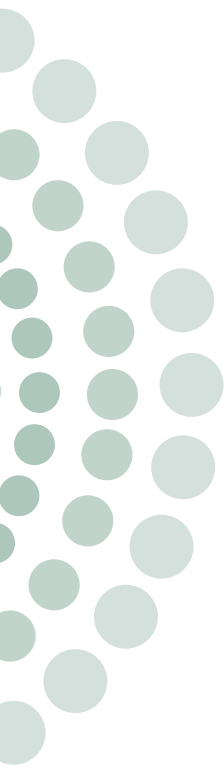
Den brittiske konservative statsmannen Benjamin Disraeli lär ha sagt att det finns tre sorters lögn: lögn, förbannad lögn och statistik.⁴ Och visst kan man ljuga med statistik. Men som någon har konstaterat är det lättare att ljuga utan statistik, om man inte ens måste underbygga en tes med falsifierbara belegg.

³ Fischer 2003.

⁴ Ett exempel på behovet av källkritik: Mark Twain tillskrev Disraeli ett sådant citat, men många misstänker att det var Twain själv som hittade på det...

För att undvika ett skevt urval och underlätta jämförbarhet och kontroll håller jag mig så långt möjligt till den statistik som har samlats in och presenterats av de största och mest etablerade internationella institutionerna, FN, UNDP, Världsbanken, FAO, WHO, ILO, osv. Ofta presenterar även dessa institutioner olika värden för samma mått, vilket gör det extra viktigt att hålla sig till samma serier och inte hoppa mellan dem (även om det kan betyda att serien inte blir så lång som man önskar). Det beror på den inneboende svårigheten med att samla in globala data. Därför gäller här samma reservation som när det gäller presentationen av politiska opinionsundersökningar: Lägg inte för stor vikt vid enskilda värden, utan titta mer efter förändringar och trender. Det är inte så intressant exakt vad socialdemokraterna får för procentandel i en undersökning, men om andelen minskar eller ökar i samtliga genomförda studier säger det förmodligen något viktigt. Detsamma gäller för världsfattigdomen.

Sagan berättar om de blinda vandrarna som stötte på en elefant. Den som tog på snabeln hävdade att den kändes som en orm, den som tog på ett ben tyckte att den var som en trädstam och den som klappade elefanten på sidan menade att den var som en vägg. Alla hade rätt. Det är inte relativism. Det finns en objektiv verklighet, men vi råkar se den från olika håll, med olika mått. För att få en rättvisande bild måste vandrarna jämföra sina olika perspektiv och integrera dem till en samlad bild. På samma vis måste man göra med utvecklingsstatistik. Dels för att vi undviker risken att olika sidor lyfter fram just de mått som visar vad de vill att de ska visa, och ignorerar de andra. Dels för att mänsklig utveckling har många dimensioner. Det räcker inte att bli rikare om inte resurserna används till något vi värdesätter, t.ex. till ett längre liv. Och det är inte nödvändigtvis bättre med ett långt liv om det innebär fler och längre plågor och sjukdomar.

Ett annat argument för ett mångdimensionellt perspektiv på utveckling är att utvecklingsprocesser sällan kan härledas till en orsak. Många faktorer är ofta både orsak och verkan i en spiral som förhoppningsvis är uppåtgående. Ökade inkomster kan göra det möjligt för fler barn att gå i skolan, och utbildade människor får ökade inkomster. Mer utbildade människor lever längre, och ökad medellivslängd gör också att föräldrar ger varje barn mer utbildning.

I kapitel 2 av denna rapport beskrivs förändringar med ekonomiska indikatorer, som BNP per capita, fattigdom och ojämlikhet, kapitel 3 sammanställer hälsoindikatorer som medellivslängd, spädbarnsdödlighet och undernäring och kapitel 4 handlar om livschanser, som utbildning och kvinnors rättigheter. Kapitel 5 är en undersökning av omvärldsfaktorer, från miljöförstöring och militära konflikter till politisk och ekonomisk frihet. I kapitel 6 undersöker jag i vilken utsträckning globaliseringen har medverkat till de stora förändringar som de tidigare delarna har redogjort för och i kapitel 7 drar jag slutsatser som hur dessa omvärldsförändringar påverkar och bör påverka Sverige.

Några ord om terminologi: I denna rapport kommer jag ibland att använda begreppet "utvecklingsländer" (i kontrast mot industriländer) trots att begreppet u-land är ett allt mindre träffande sätt att sammanfatta allt från kollapsade stater till snabbväxande medelinkomstländer på svensk 1950-talsnivå. Statistiken är fortfarande ofta indelad i sådana kategorier men det är viktigt att komma ihåg att det är en brutal förenkling. Där det är möjligt använder jag i stället Världsbankens något mer relevanta uppdelningen mellan låginkomst- (de som 2006 hade en BNI per capita på \$905 eller lägre), medelinkomst- (\$906–11 115) och höginkomstländer (\$11 116 och uppåt). En ytterligare kategori som ibland används är LDC-länderna ("least developed countries"), de 49 minst utvecklade länderna, varav merparten finns i Afrika.

2. Ekonomiska indikatorer

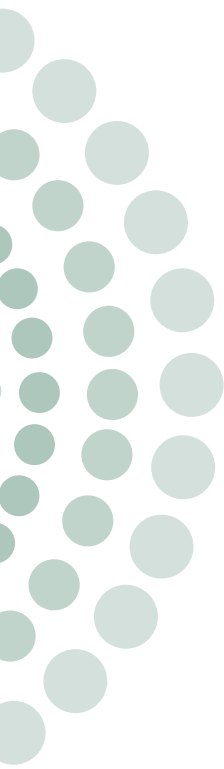
Den mest dramatiska ekonomiska förändring som har ägt rum sedan den industriella revolutionen är den ekonomiska revolutionen i det som traditionellt kallas u-länderna, främst i Ostasien. De tekniska och politiska förändringar som kallas globalisering har gjort att dessa ekonomier inte längre är perifera. Containern gör det möjligt att transportera varor billigt, fiberoptiska kablar och Internet gör att vi kan stå i omedelbar kontakt med omvärlden till försumbar kostnad. Moderna datorer möjliggör samtidigt avancerad koordination i multinationella företag och blixtnabba finansiella marknader. Globalt har antalet fasta telefonlinjer per tusen invånare ökat från 75 till 180 sedan 1980. Under samma tid har antalet mobilabonnemang per tusen invånare ökat från 0 till 342.⁵

Politisk och ekonomisk liberalisering har samtidigt gjort människor friare att använda sådan teknik. Efter andra världskriget har västvärlden steg för steg återskapat den frihandel och de fria kapitalrörelser som rådde under industrialiseringens era. I slutet av 1900-talet föll kommunismen i Central- och Östeuropa och militärdiktaturena i Latinamerika och gigantiska, slutna ekonomier som Indien och Kina öppnade sig för omvärlden. Handels andel av världens BNP har ökat från 24 till 52 procent 1960 till 2004 och mängden utländska direktinvesteringar till u-länderna var 325 miljarder dollar 2006, mer än en tiodubbling sedan 1990.⁶ Där denna frihet inte har expanderat har tekniken inte kunnat utnyttjas. På grund av tullar, korrruption och väntetid kostar det ungefär lika mycket att korsa gränsen mellan Sydafrika och Zimbabwe med en container som att skeppa varorna hela vägen från Sydafrika till USA.⁷

⁵ World development indicators 2007 (hädanefters WDI2007).

⁶ WDI2007, World Bank 2007a.

⁷ World Bank 2004, sid 80.

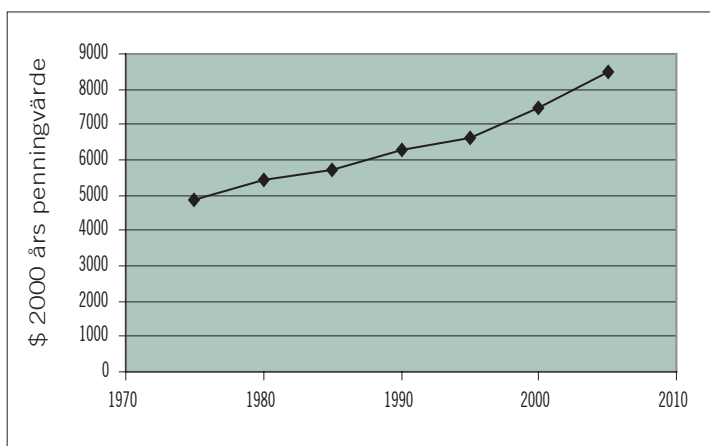
Sammantaget innebär denna globalisering att människor har fått större frihet att handla med, resa till och kommunicera med andra delar av världen och kan utnyttja idéer och kapital som skapats på annat håll. Enligt ekonomisk teori är detta mycket positivt för möjligheterna att skapa välstånd. Ju fler människor som kan ha kontakt och idka utbyte desto mer kunskap och arbetsförmåga kan varje individ utnyttja. Möjligheten att upprätta effektiva former av specialisering ökar samtidigt som en större konkurrens gör att företag tvingas att ta nya idéer och ny teknik i anspråk för att bli effektivare. En stad som är dubbelt så stor som en annan har i allmänhet 5–10 procent högre produktivitet.⁸ Allt annat lika borde vinsterna vara störst för fattiga länder, som kan utnyttja idéer och teknik som tagit rika länder generationer och miljarder att utveckla. De kan nu lära av gjorda misstag och framsteg och gå direkt på de senaste innovationerna.

2.1. Välstånd

Världsbanken för detaljerad ekonomisk statistik för praktiskt taget samtliga länder sedan 1975. Mellan 1975 och 2005 har världens genomsnittliga BNP per capita ökat från 4 867 till 8 477 dollar i 2000 års penningvärde. Det är inte långt från en fördubbling. Denna välståndstillväxt innebär att man skulle kunna säga att 43 procent av allt välstånd som mänskligheten har uppnått under sin historia har skapats under de senaste 30 åren.

⁸ Crafts 2003.

Figur 1. Världens BNP per capita

Källa: WDI2007.

Om man gör en geografisk och kronologisk uppdelning av statistiken framgår två intressanta resultat: För det första tycks tillväxten öka i takt med att världsekonomin har blivit allt mer integrerad. Det senaste decenniet har världen haft nästan lika snabb tillväxt som under 1950- och 60-talen, då Europa återuppbyggdes och den internationella arbetsfördelningen återupprättades efter kriget.⁹ För det andra är tillväxten betydligt snabbare i u-länderna än i i-länderna. Höginkomstländerna har ökat sin BNP per capita med 86 procent 1975–2005, medan låginkomstländerna har vuxit med 105 procent och medelinkomstländerna med 134 procent, allt i enlighet med teorierna om att globalisering av kapital, kunskap och teknik mest borde gynna dem som har mindre av det, men är öppna för det.

⁹ WDI2007. För uppskattningar längre bakåt i tiden, se Maddison 2003. Alla mått i rapporten är justerade för köpkraft (PPP, purchasing power parity).

Tabell 1. BNP per capita 1975–2005

(2000 års penningvärde, PPP)
Låginkomstländer

	1975	1985	1995	2005
BNP per capita	\$1 085	\$1 219	\$1 544	\$2 223
Tillväxt/decennium		75–85: +12,3%	85–95: +26,6%	95–05: +43,9%
Tillväxt 1975–2005				+104,9%

Medelinkomstländer

	1975	1985	1995	2005
BNP per capita	\$2 796	\$3 627	\$4 299	\$6 537
Tillväxt/decennium		75–85: +29,7%	85–95: +18,5%	95–05: +52%
Tillväxt 1975–2005				+133,8%

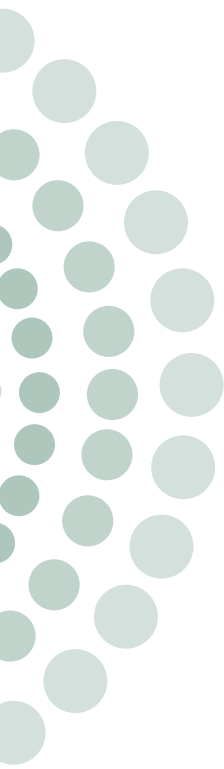
Höginkomstländer

	1975	1985	1995	2005
BNP per capita	\$15 636	\$19 513	\$24 039	\$29 144
Tillväxt/decennium		75–85: +24,8%	85–95: +23,1%	95–05: +21,2%
Tillväxt 1975–2005				+86,4%

Källa: WDI2007.

Det går emellertid inte att säga att tillväxten har kommit alla till del. Skillnaden mellan olika regioner är avgrundsdjup. Ostasien har vuxit med mer än 562 procent och Sydasiens med drygt 157 procent under denna tid. Samtidigt har Latinamerika och Mellanöstern och Nordafrika bara vuxit med en tredjedel och Afrika söder om Sahara (hädanefter "södra Afrika") har till och med blivit marginellt fattigare. Utvecklingen står i tydlig relation till hur de olika regionerna har lyckats integrera sina ekonomier i världsekonomin och öka sin handel som andel av BNP.¹⁰ Västståndsexplosionen ledes av en rad stora asiatiska ekonomier som snabbt har dragit till sig direktinvesteringar och ökat sin export. Bara mellan 1990–2005 har Kinas BNP per capita ökat med 270 procent, Vietnams med 137 procent och Indiens med 85 procent. Men även på andra kontinenter finns denna typ av globaliserade och snabbväxande ekonomier. I Afrika har Botswanas BNP per capita under dessa 15 år vuxit med 96 procent och Ugandas med 56

¹⁰ WB 2007d, sid 2, Collier & Dollar 2002.

procent. I Latinamerika har Chiles BNP per capita vuxit 86 procent och Costa Ricas med 52 procent.

Intressant nog har skillnaderna mellan de olika regionernas och de olika ländernas tillväxt minskat skarpt under det senaste decenniet. I Södra Afrika har BNP per capita äntligen vuxit med hälsosamma 14,4 procent och de minst utvecklade ländernas BNP per capita har ökat med 27,3 procent. Utvecklingsländerna har sammantaget vuxit snabbare än de gjort någon gång sedan 1965, och det har gått allra snabbast sedan år 2000 – trots 11 september, Irakkrig, tsunamin, fågelinfluensa och SARS. Stigande råvarupriser de senaste fem åren har utan tvekan hjälpt Ryssland, Brasilien och många afrikanska länder, men de stigande priserna är främst ett resultat av ökat välstånd (och därmed ökad efterfrågan), inte orsaken till det. Överlag borde dyrare produktivkrafter hämma den ekonomiska utvecklingen.¹¹

Det kan inte uteslutas att det senaste decenniet är en historisk parentes, men det är troligare att det är ett resultat av att de flesta regioner har börjat hämta sig från kollapsen av gamla inåtvända modeller. Tillväxten under 1980-talet drogs ned av att Latinamerikas och Afrikas protektionistiska system föll samman och under 1990-talet av att de östeuropeiska kommandoekonomierna gjorde det. Dessa regioner har nu mer öppna ekonomier och resten av världen har också en mer stabil makroekonomisk situation, kanske delvis som ett resultat av att globaliseringen har lett till en institutionell konkurrens för att länder ska kunna locka till sig investeringar och handel, vad New York Times-skribenten Thomas Friedman har kallat en "gyllene tvångströja".¹² Innan bättre kontroll över statsbudgetar och inflation infördes urartade tillväxtperioder snabbt till överhettning och sk "boom and bust"-mönster.

¹¹ Råvarupriserna har enligt *The Economists* index mer än fördubblats under 2000-talets första år, men den långsiktiga trenden är nedåtgående, och sedan förra sekelskiftet har priserna halverats. *The Economist* 060916.

¹² Friedman 2000. Den mildring av konjunkturcykeln som hittills har upplevts har kallats "the great moderation" och "the nice decade" (där nice står för "non-inflationary consistent expansion"), Martin & Rowthorn 2005.

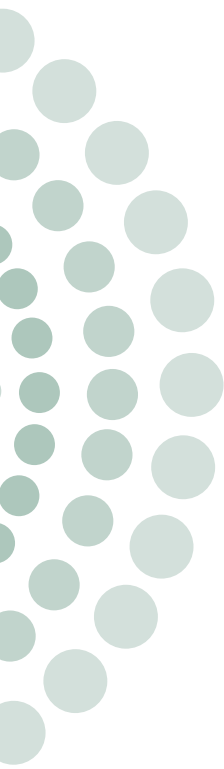
Den ekonomiska förändring vi är inne i innebär en väldig historisk förskjutning: Världen håller på att flytta österut. Gigantiska utvecklingsekonomier upprepar nu Europas industriella revolution, men i mycket större skala. Det går inte att överskatta den avgörande betydelsen för planetens framtid när nu Indien och Kina, som i många gamla läroböcker står som själva sinnebilderna för bottenlös misär, åtnjuter snabb social och ekonomisk utveckling. Det är två länder som befolkas av ungefär 37 procent av världens befolkning och som vart och ett på egen hand är ungefär lika folkrika som Afrika och Latinamerika tillsammans.

Några nyligen avverkade milstolpar kan illustrera den globala tyngdpunktsförskjutningen: Enligt tidskriften *The Economist* stod låg- och medelinkomstländerna, inklusive de före detta kommunistländerna och de nyligen industrialiserade länderna, för mer än hälften av världens BNP år 2005, justerat för köpkraft. Detta till stor del eftersom de ökat sin andel av världens export från 20 till 42 procent sedan 1970. Inom fem år kommer Kinas ekonomi att vara världens största. Under det sista halvåret 2006 gick Kina om USA som exportör av industrivaror och i början av 2007 petade Toyota ned General Motors från förstaplatsen som världens största biltillverkare efter 76 år. Den globala utvecklingen speglas vidare av att det år 2007 för första gången bor fler människor i städer än på landsbygd världen över, och 2006 arbetade för första gången någonsin fler människor med tjänster (40 procent) än med jordbruk (38,7 procent).¹³

Om dagens trender fortsätter skulle vi kunna ha ett väldigt annorlunda G7 år 2050. Världens sju största ekonomier kommer då att vara Kina, USA, Indien, Japan, Brasilien, Mexiko och Ryssland.¹⁴ Men för-

¹³ *The Economist* 060121, *The Economist* 070414, North Carolina State University 2007, ILO2007a.

¹⁴ O'Neill m fl 2005.

ändringen handlar inte bara om giganterna. De s.k. BRIC-länderna, Brasilien, Ryssland, Indien och Kina, står faktiskt inte för mer än två femtedelar av utvecklingsländernas produktion. Västvärlden upplever just nu en kopernikansk revolution. Vi är inte längre universums centrum.

2.1.1. BNP-måttets begränsning

BNP är emellertid ett väldigt ofullständigt mått på välstånd och välfärd. Det mäter bara tjänster som har ett officiellt, monetärt värde. Det betyder att det obetalda jobb som utförs i hemmet, främst av kvinnor, inte räknas in i BNP. Det gör inte heller exempelvis det arbete människor lägger ned för att ideellt ställa sitt vetande till vårt förfogande genom hemsidor och databaser. De flesta länder räknar heller inte in den produktion som äger rum i den informella sektorn, utanför lagen. En studie uppskattar denna informella sektor i u-länderna till 41 procent av deras officiella BNP. Dessa underlätelser gör att främst fattiga ekonomier egentligen är större än BNP kan mäta och att tillväxten i ekonomier som övergår från självförsörjning till lönearbeten överskattas.¹⁵ BNP har heller aldrig kunnat mäta den offentliga sektorns produktion på ett bra sätt, utan nöjer sig med att mäta dess utgifter.

BNP-måttet har andra begränsningar som gör att tillväxten underskattas. Tusen kronor i dag kan köpa helt andra saker än motsvarande summa kunde göra för 50 år sedan. Våra inflationsmått kan inte användas för att fånga in sådana dramatiska tekniksprång eftersom de

¹⁵ Schneider 2002, *The Economist*, 040619. Det gör också att vi ofta tror att fattiga länder är mer globaliserade än de verkligen är eftersom deras export och import (som mäts relativt väl) i förhållande till BNP (som underskattas) är stor.

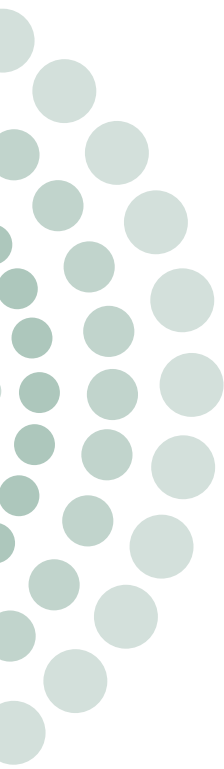
bara tittar på en varukorg och sådana innehåller per definition bara varor som är överkomliga för de flesta. Det är först efter att datorer, mobiler och mediciner har rasat i pris så att de flesta har råd med dem som de börjar räknas in, och därför överskattar vi i allmänhet prisökningarna.

Dessutom förbättras produkter snabbt i en dynamisk ekonomi. Bilarna blir säkrare, datorerna snabbare och ljudet i mp3-spelaren blir renare, men det är fortsatt notoriskt svårt att mäta kvalitetsförbättringar. Den amerikanska Boskinkommissionen undersökte 1996 dessa problem och menade att de officiella måtten överskattar inflationen med 1,1 procent årligen, och därmed underskattar reallöneökningarna med lika mycket. Det kan låta lite, men betyder i praktiken att ett land vars BNP per capita ser ut att ha stått still sedan 1980, i själva verket har vuxit med 30 procent.¹⁶

En IMF-studie av Brasilien visar att den officiella statistiken rejält har underskattat prissänkningar efter frihandelsreformer som har gjort att allt fler fattiga börjar få råd med varor som tvättmaskiner, kylskåp och datorer. Om man justerar för denna ökade köpkraft var den reella inkomstökningen för den brasilianska stadsbefolkningen 1987–2002 inte längre låga 1,2 procent per år, utan hela 4,4 procent. Ännu snabbare ökade inkomsten för den fattigaste femtedelen – med 8,3 procent årligen. Författarna tror att andra latinamerikanska länder också har underskattat denna smygande välständsökning som också har minskat ojämlikheten.¹⁷

¹⁶ Gordon 2006. Ett annat problem är att inflationstakten kan vara väldigt olika för olika konsumentgrupper. Om lågprisbutiker och outlets gör entré minskar det bara marginellt den genomsnittliga inflationen, men för dem som regelbundet handlar där i stället för i exklusiva innerstadsbutiker innebär det en större reallöneökning än snittet visar. Därmed överskattas ojämlikheten i ett samhälle.

¹⁷ de Carvalho Filho & Chamon 2006.

Ett konstruktivt sätt att mäta välbefinnande är därför att undersöka vilka varor och tjänster människor har råd att konsumera. Antalet radioapparater per tusen invånare i u-länderna ökade från 90 till 245 mellan 1970–1997 och antalet TV-apparater ökade från 10 till 157.¹⁸ År 1988 fanns det en dator per tusen invånare i världens låg- och medelinkomstländer, 2004 fanns det 40. Antalet fasta telefonlinjer ökade från 16 till 135 per tusen invånare mellan 1980 och 2005. Ny teknik sprider sig ännu snabbare. Under samma tid ökade antalet mobiltelefonabonnemang i låg- och medelinkomstländer från 0 till 247 och antalet Internetanvändare från 0 till 84 per tusen invånare.¹⁹ Andelen hushåll som har ett kylskåp ökade mellan 1990 och 2002 från 1 till 6 procent i Kina, från 5 till 13 procent i Indien, från 9 till 18 procent i Vietnam, från 13 till 26 procent i Indonesien, från 47 till 70 procent i Egypten och från 62 till 83 procent i Brasilien.²⁰

En annan orsak till BNP:s begränsningar är att måttet bara räknar vad vi gör, det kan inte räkna in saker vi redan har gjort. Om vi tidigare tvingades spendera stora summor på magsårsoperationer och i dag löser samma problem med en tablett så räknas detta som en förlust. Och om vi kommer på ett sätt att undvika magsår över huvud taget så är det en ännu större förlust. I praktiken investerar vi de pengar vi sparar in i ny produktion och då märks de i BNP, men värdet av att vi har bokat av gamla problem registreras inte.

Teknikens utveckling har dessutom satt allt starkare krafter i våra händer så att vi själva kan göra mycket av det som vi tidigare tvingades anlita andra för. Vi kan lyssna på musik på CD eller iPod i stället för att åka till en konsertlokal. Vi kan skicka våra meddelanden till andra via e-post i stället för att först gå och handla frimärken och kuvert och sedan gå ned till brevlådan. Om vi vill ha kontanter kan vi plocka ut dem ur en bankomat i stället för att stå i långa köer på banken. I många

¹⁸ UNESCO:s databas

¹⁹ WDI2007.

²⁰ Regmi & Gehlhar 2005.

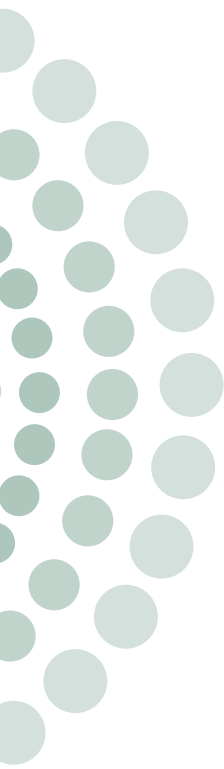
fall innebär detta ökad bekvämlighet och sparad tid, men statistiken noterar inte det vi gör obetalt och därför underskattar den vad vi kan göra. Futurologerna Alvin och Heidi Toffler menar att vi i allt högre utsträckning går från att vara konsumenter till att bli pronsumenter ("prosumers") när tekniken blir allt kraftfullare.²¹ Data- och nanoteknik kanske gör att vi kan diagnostisera våra egna hälsoproblem i framtiden. I så fall ser det ut som ytterligare en BNP-förlust.

BNP-måttet kan alltså både över- och underskatta tillväxten av välstånd, men sammantaget tycks den gravt underskatta det. Å andra sidan finns det knappast några övertygande alternativ. För att parafasera Churchill kunde man säga att BNP är det sämsta sättet att mäta ett lands välstånd – om man bortser från alla andra. För att få en rättvisare bild av välstånd och välfärd gäller det i stället titta på många andra indikatorer på levnadsstandard.

2.2. Human Development Index

FN:s utvecklingsprogram UNDP har tagit fram ett "Human Development Index" (HDI) som ett bredare mått på mänsklig utveckling. BNP per capita finns med som en komponent som vägs ned med argumentet att det har en avtagande nytta för välfärden, och kombineras sedan med medellivslängd och utbildning (två tredjedelar analfabetism och en tredjedel skoldeltagande). Detta index bekräftar att välfärdsökningen är störst i låg- och medelinkomstländer, även om det bitvis är naturligt när ett av måtten knappast går att förbättra i höginkomstländer (det är svårt att sätta fler än 100 procent i skolbanken).

²¹ Toffler & Toffler 2006.

Intressantare är att HDI visar en ännu större global förbättring än BNP. Även de flesta afrikanska länder som har blivit fattigare ekonomiskt registrerar förbättringar i HDI. Mellan 1975 och 2004 är det bara fyra länder som UNDP har statistik från som har försämrat sitt mått: Demokratiska Republiken Kongo, Swaziland, Zambia och Zimbabwe. Det har alltså krävts ett blodigt inbördeskrig och/eller politiskt vanstyre av värsta slag för att ett land ska gå bakåt under denna tid. HDI visar tydligt att konflikter är ett avgörande skäl till bristande framsteg. Av de 32 länder som hamnar i kategorin låg HDI har 22 varit med om militära konflikter sedan 1990.²² Även detta mått lider emellertid av begränsningen att det bara tittar på ett fåtal indikatorer.

Tabell 2: UNDP:s Human Development Index

	1975	1985	1995	2004
Låginkomstländer	0,4	0,46	0,51	0,56
Medelinkomstländer	0,57	0,63	0,71	0,77
Höginkomstländer	0,85	0,88	0,92	0,94

Källa: HDR 2006, Goklany 2007, sid 70.

²² UNDP 2005, sid 12.

2.3. Fattigdom

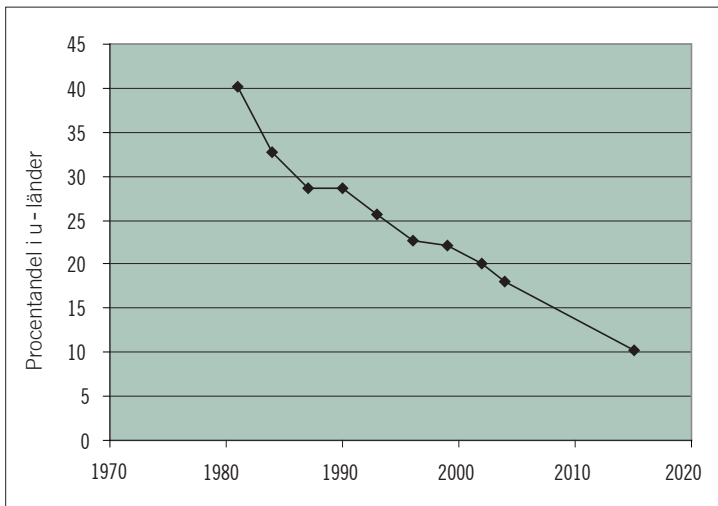
Världsbanken kategoriserar en individ som extremt fattig om hon inte konsumerar mer än motsvarande en dollar om dagen i 1993 års penningvärde, justerat för inflation och för lokala priser.²³ En dollar i dag ska alltså ge precis samma konsumtionsutrymme som en dollar för 30 år sedan. Sedan 1981 har vi detaljerad statistik på området, baserad på hundratals ständigt uppdaterade hushållsundersökningar i hundra låg- och medelinkomstländer i alla världsdelar.²⁴ Men det finns också försök att konstruera längre serier utifrån tidigare ekonomisk statistik. De tyder på att andelen som lever i extrem fattigdom har minskat kontinuerligt sedan den industriella revolutionen. 1820 levde mer än 80 procent i extrem fattigdom, praktiskt taget hela mänskligheten. 150 år senare var det runt 35 procent som gjorde det. Risken att behöva leva ett liv i fattigdom mer än halverades därmed under perioden. Men eftersom världens folkmängd ökade så snabbt ökade också antalet människor som levde i extrem fattigdom 1820–1970 med ungefär en halv miljard människor.²⁵

²³ Måttet valdes för att det var ett snitt av 33 olika nationella fattigdomslinjer som Världsbanken valt ut – och naturligtvis för att det är retoriskt slagkraftigt. Egentligen är det inte en dollar, utan 1,08 dollar i 1993 års penningvärde, vilket motsvarar ungefär 1,53 dollar i dag. Ett problem med att mäta konsumtion är att det överskattar fattigdomen i den utsträckning människor sparar något av sin inkomst eller har nytta av offentliga tjänster.

²⁴ En kritik går ut på att människor inte minns allt de konsumerat under t.ex. den senaste månaden och att måttet därmed överskattar fattigdomen. Det tycks dessutom som att undersökningarna fångar allt mindre av konsumtionen, delvis för att människor som blir rikare är mindre noggranna med sina svar. En indisk undersökning från år 2000 visade att det räckte med att ändra frågorna till att gälla de senaste dagarna för att fattigdomen på den indiska landsbygden skulle "minska" från 43 till 24 procent. Bhalla 2002, se också Sala-i-Martin 2006. En motsatt kritik går ut på att den köpkraftsjustering som görs gäller en genomsnittlig varukorg och man bortser från att de fattiga konsumerar det som är relativt sett dyrast i denna (mat är billigare i Indien än i USA, men sjukvård är ännu mycket billigare). Reddy & Pogge 2005. Det är en teoretiskt rimlig invändning, men stupar i praktiken på att u-länders tillväxt har varit ännu högre i icke-köpkraftsjusterade termer de senaste två decennierna. Se Norberg 2003.

²⁵ Bourguignon & Morrisson 2002.

Figur 2: Extrem fattigdom

Källa: Chen & Ravallion 2007, World Bank 2006a, sid 9. 2015 är en prognos.

Fattigdomsminskningen har accelererat sedan början av 1980-talet, i takt med att Kina och sedan Indien har integrerats i världsekonomin. 1981 levde 40,1 procent av u-ländernas befolkning i extrem fattigdom. 2004 hade den andelen mer än halverats till 18,1 procent. Det är en snabbare minskning än världen någonsin har skådat. Det har gått så fort att även det absoluta antalet fattiga i världen för första gången har minskat med ungefär den halva miljard som de extremt fattiga ökade med 1820–1970. 1981 beräknades det att 1 470 miljoner människor levde i extrem fattigdom, 2004 var motsvarande siffra 969 miljoner, en minskning med en halv miljard trots att folkmängden under samma tid ökade med 1,8 miljarder människor. Snabbast har det gått

under åren 1999–2004, då drygt 139 miljoner människor lämnade fattigdomen, vilket ger en siffra om 76 219 färre fattiga om dagen, 3 176 i timmen, dygnet runt.²⁶

Den utan konkurrens största minskningen ägde rum i Ostasien (inklusive Kina), där nästan sex av tio levde i extrem fattigdom, jämfört med färre än en av tio i dag. Även Sydasiens (inklusive Indien) visar en stor minskning, från fem av tio till tre av tio. Latinamerika och södra Afrika uppvisade emellertid mycket små minskningar och i och med att befolkningarna har ökat mycket har det absoluta antalet fattiga ökat. Dessa genomsnitt döljer emellertid stora skillnader i regionerna. Venezuela tredubblade den extrema fattigdomen samtidigt som Mexiko minskade den från 11 till 2 procent och Chile nästan utrotade den helt. Botswana minskade fattigdomen med en tredjedel medan Zambia ökade den med en fjärdedel.²⁷

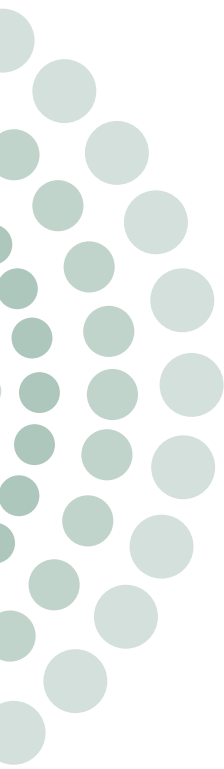
Även om Kina räknas bort har fattigdomsandelens i världen minskat med en dryg tredjedel 1981–2004.²⁸ Världsbankens prognos fram till 2015 är att den extrema fattigdomen då är snudd på utrotad i alla regioner utom i södra Afrika. En säker gissning är att världssamfundet då kommer att fördubbla gränsen för extrem fattigdom till en konsumtion på mindre än två dollar om dagen, något som redan mäts och som beräknas minska i världens u-länder från 67 procent 1981 och 47,6 procent 2004 till 38,6 procent år 2015.²⁹

²⁶ Chen & Ravallion 2007.

²⁷ PovcalNet.

²⁸ Om man räknar bort Kina har antalet däremot på grund av befolkningsökningen ökat med fyra miljoner sedan 1981 (även om antalet minskat med 45 miljoner sedan 1999). Det väcker den klassiska frågan om antal eller andel är viktigast. Mitt svar är att fattigdomsandelens mäter fattigdom medan fattigdomsantalet mäter befolkningsstorlek. Ingen skulle säga att arbetslösheten ökar i ett samhälle där den halveras från 10 till 5 procent bara för att befolkningen samtidigt drygt fördubblas. Det är för att fattigdomsfrågan har politiserats som det har uppstått sådana tolkningar. Man kan tänka på den politiske filosofen John Rawls tankeexperiment om "okunnighetens slöja". Om du ska välja vilket samhälle du ska leva i men inte vet vilken position du har där skulle du förmodligen välja det samhälle som har lägst andel (inte antal) i fattigdom, arbetslöshet osv, eftersom det säger mer om hur genomsnittspersonen faktiskt har det och mindre om hur stort landet är. Rawls 1973, se tillämpningen av denna i Lomborg 2001, sid 64.

²⁹ Chen & Ravallion 2007. World Bank 2006a, sid 9.

Ett lands ekonomiska tillväxt har avgörande betydelse för fattigdomsnivån. Enligt en studie av låginkomstländer sammanföll en procents extra tillväxt med en minskning av den extrema fattigdomen med 2,4 procent.³⁰ Ett naturligt experiment finns i det tidigare Sovjetunionen och dess europeiska satellitstater. När planekonomin kollapsade inträffade ett produktionsbortfall av väldiga proportioner. Det ledde också till att fattigdomen (med definitionen två dollar om dagen) ökade explosivt, från 2 till 21 procent mellan 1988 och 1998. Men i takt med att tillväxten återkom i slutet av 1990-talet minskade fattigdomen åter, till 12 procent 2003. Varje procents tillväxt har därmed resulterat i 2 procents minskning av fattigdomen.³¹

³⁰ World Bank 2005b, sid 85.

³¹ World Bank 2000, World Bank 2005a.

Tabell 3. Extrem fattigdom i olika regioner, procentandel

	1981	1990	2004	2015 prognos
Ostasien & Stillahavsregionen	57,7	29,8	9,1	0,9
Sydasien	49,6	43	30,8	12,8
Östeuropa & Centralasien	0,7	0,5	0,9	0,4
Mellanöstern & Nordafrika	5	2,3	1,5	0,9
Afrika söder om Sahara	42,3	46,7	41,1	38,4
Latinamerika & Karibien	10,8	10,2	8,6	6,9
U-länder totalt	40,1	28,7	18,1	10,2

Källa: Chen & Ravallion 2007, World Bank 2006a, sid 9.

2.4. Ojämlighet

Det är svårt att få rättvisande siffror över den materiella ojämlikheten i världen eftersom det förutsätter nationell statistik som inte alltid finns. Några saker vet vi emellertid. Ojämligheten i världen har ökat konstant sedan den industriella revolutionen. Inte därför att några länder plötsligt blev fattiga utan därför att vissa länder äntligen började ta sig ur den fattigdom som alla tidigare lidit av. Ojämligheten fortsatte att växa under större delen av 1900-talet, eftersom västvärlden och några ostasiatiska stater då växte snabbare än resten av världen.³²

Skillnaden mellan alla länder sammantaget har minskat sedan 1970-talet, främst eftersom stora ekonomier som Indien och Kina har vuxit mycket snabbare än västvärlden. Enligt Världsbankens bedömningar har ojämlikheten mellan världens länder mätt i en gini-koefficient (där 0 innebär helt jämlik fördelning, och 1 innebär att en person äger allt) minskat från 0,65 till 0,55 mellan 1988 och 2000. Detta efter att ha ökat i 160 år. Globalt sett har de rika blivit rikare. De fattiga har också blivit rikare, de fattiga har dessutom blivit rikare snabbare.

Samtidigt har ojämlikheten ökat inom länder, gini har ökat från 0,19 till 0,27 mellan 1988 och 2000. I snabbväxande Asien har inkomsterna t.ex. blivit mer ojämlikt fördelade i 15 av 21 studerade länder 1993–2003. Det gäller inte minst Kina, där inkomsten på landsbygden ökade 60 procent under dessa tio år, vilket är imponerande, men inte kan mäta sig med städerna, där den fördubblades.³³ Sambandet mellan tillväxt och ojämlikhet är emellertid inte självklart eftersom ojämlikheten i Kina har ökat snabbare i tider av låg ekonomisk tillväxt. I Latinamerika ökade ojämlikheten under den låga tillväxtens 1980-tal, men stannade av under den högre tillväxtens 1990-tal. I snabbt globa-

³² Maddison 2003.

³³ ADB 2007, Lardy 2004.

liserande länder som Brasilien och Mexiko (där mer än hälften av alla latinamerikaner bor) minskade ojämlikheten något. Det antyder att förändringar i jämlikhet inte bara beror på omvärldstryck, utan främst på lokal politik, inte minst insatser för att ge breda folklager äganderätt, infrastruktur och utbildning. Tillväxt kan ha olika effekt i olika länder, men genomsnittligt tycks det inte förändra fördelningen.³⁴

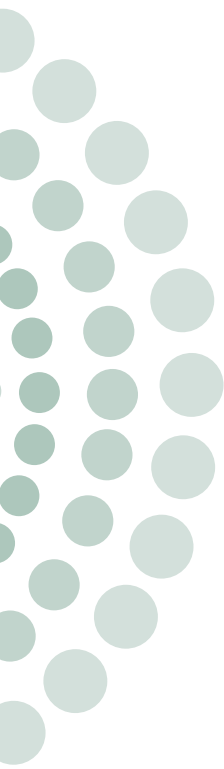
Det pågår mycket debatt om vad dessa motsatta trender har inneburit för ojämlikheten sammantaget. Har avståndet mellan människor över hela världen ökat eller minskat under de senaste decennierna? I debatten sägs det ofta att vi har sett en starkt ökad ojämlikhet. En studie som har haft en väldig betydelse för den tolkningen i debatten är gjord av Världsbanksekonomen Branco Milanovic. Men den undersökningen täcker bara åren 1988–1993, och det råkar också vara den enda period under de senaste två decennierna som var dåliga för Indien och Kina samtidigt. Indien genomgick en ekonomisk kris, Kinas landsbygd upplevde tillväxtproblem och dessutom kollapsade Sovjetimperiet. Det är svårt att tänka sig en sämre period att dra generella slutsatser från. Även Milanovics genomgång av litteraturen visar att de flesta andra mått pekar på en försiktig minskning av ojämlikheten eller att ingen förändring inträffat och att åren mellan 1988 och 1993 var ett undantag.³⁵

Världsbankens bedömning är att den globala ojämlikheten ökade kontinuerligt mellan 1820 och 1980, därefter har den minskat marginellt. När UNDP går igenom forskningen menar de att det efter 1970 inte finns någon statistiskt signifikant trend vad gäller global ojämlikhet.³⁶ Den sammantagna bilden är att den globala ojämlikheten har ökat sedan den industriella revolutionen, men att den någon gång under de senaste decennierna har slutat öka och kanske till och

³⁴ World Bank 2005b, sid 45f, 64, 85.

³⁵ Milanovic 2001, Milanovic 2006. Ett tecken på hur icke-representativa dessa år var är att den extrema fattigdomen i Kina minskade med 54 procentenheter 1981–2004, men bara 0,28 procentenheter 1987–2003. Chen & Ravallion 2007.

³⁶ World Bank 2005b, sid 64f; UNDP 2002, sid 19.

med har minskat något. Det är ett helt nytt fenomen som sammanfaller med globaliseringen. Men oavsett vilket mått man använder är världen extremt ojämlig. Om jordklotet var ett land skulle det vara betydligt mindre jämlikt än extremt ojämliga länder som Brasilien och Sydafrika.

Ojämligheten i OECD-länderna har ökat under 1980- och 1990-talen. Snabbast ökade den i USA och Storbritannien under 1980-talet, men trenden omfattar de flesta länder. En förklaring är att utbildning lönar sig allt bättre i tjänste- och informationsekonomin samt att avkastningen på kapital har ökat. Dessutom gör tillgången till fler marknader att en liten krets talanger kan tjäna fantasisummor genom att få internationell status. De flesta författare tjänar inte mer i dag än förr i tiden, men J K Rowling kan tjäna en miljard dollar genom att sälja Harry Potter i alla väderstreck. Dessa förklaringar till ökad ojämlikhet stärks av att det är i de högre inkomstklasserna som den stora förändringen har skett, inte i de lägre. I västvärlden har de rika blivit rikare, och de fattiga har också blivit rikare, men inte lika snabbt som de rika.³⁷ Det är inte nödvändigtvis ett problem om det bidrar till att nästan alla får det bättre. Ett stort problem är däremot det utanförskap som har vuxit fram i många rika länder, som inte främst handlar om ekonomisk utan social fattigdom i form av arbetslöshet, bidragsberoende och segregation.

Om vi får en mer jämlik fördelning mellan länder och mer ojämlig fördelning inom länder kan det innebära att vi går mot en mer jämlik värld, eftersom skillnader mellan länder står för lejonparten av den globala ojämlikheten. Även om vi införde en exakt jämlik fördelning inom samtliga länder skulle bara en tredjedel av den globala ojämlikheten försvinna.³⁸

³⁷ Smeeding 2002.

³⁸ Firebaugh & Goesling 2004, sid 283.

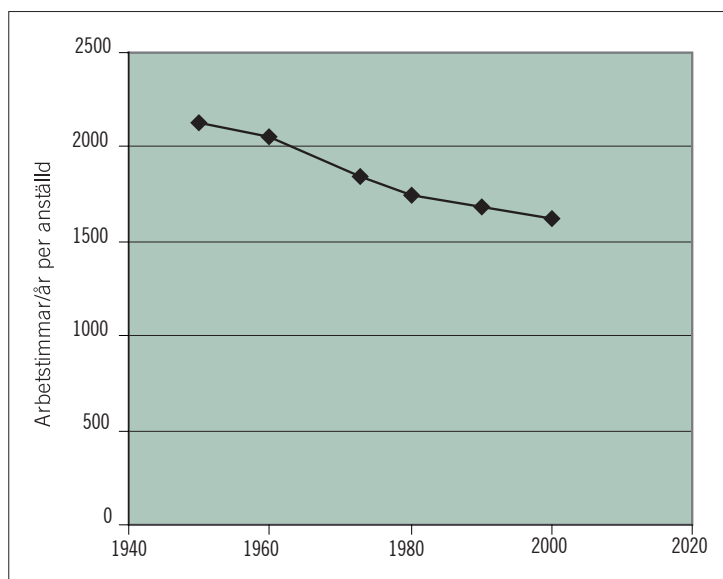
2.5. Arbete

Det ökade välståndet i världen beror inte på att vi arbetar allt mer, utan tvärtom på att vi arbetar allt smartare, med mer kunskap och teknik i varje handgrepp. Genom kortare arbetsdagar, lediga veckoslut, fler helgdagar och längre semester har antalet timmar som en anställd nordamerikan eller västeuropé arbetar på ett år minskat kontinuerligt från nästan 3 000 timmar 1870 till 1 500–1 600 timmar vid millennieskiftet. Arbetstiden minskar också i andra länder som vi har statistik från, som Japan och Latinamerika. Trots talet om att dagens konkurrenstryck tvingar oss att arbeta mer har minskningen fortsatt när globaliseringen har intensifierats. Mellan åren 1980 och 2000 minskade antalet arbetstimmar per anställd med 7 procent i OECD-länderna.³⁹ Dessutom har andelen arbetad tid per livstid minskat än mer dramatiskt eftersom vi börjar jobba allt senare i livet och lever allt längre efter pensionen. Nobelpristagaren Robert Fogel menar att om man räknar de extra timmarna fritid som ett ekonomiskt värde till gällande löner så skulle vi behöva revidera upp vår BNP per capita med ca 120 procent. Tack vare elektrifierade hem och hushållsmaskiner använder vi också fritiden till annat än att tvätta och städa. En studie från universitetet i Rochester gör gällande att ett genomsnittligt hushåll år 1900 var tvunget att lägga 58 timmar i veckan till hushållsarbete, vilket har minskat till blott 15 timmar per vecka i dag. Hemarbetande kvinnor har minskat sin arbetstid i hemmet med nästan två tredjedelar.⁴⁰

³⁹ Maddison 2001, sid 347. Schor 2005, sid 42. Intressant nog är Sverige nästan det enda land där antalet arbetade timmar har ökat 1980–2000 – med 8 procent.

⁴⁰ Fogel 2004, sid 38 och 69. Greenwood m fl 2002/2005. Då räknar man heller inte in att artificiellt ljus har gjort det möjligt för oss att utnyttja tiden bättre och utsträcka dygnet som vi vill.

Figur 3: Arbetstid i OECD-länderna

Källa: Schor 2005.

Totalt hade 2,9 miljarder människor ett arbete i slutet av 2006, enligt International Labour Organization, ILO. Det är en ökning med 16,6 procent sedan 1996. Drygt 400 miljoner nya arbeten har skapats under dessa tio år. Andelen som är "arbetande fattiga" minskade från 24 till 17,6 procent med låg fattigdomsnivå och från 54,8 till 47,4 procent med en hög 1996–2006. En utveckling som antyder att de flesta arbeten som tillkom under perioden var mer produktiva och betalade bättre än de tidigare. Eftersom folkmängden ökade med tre kvarts miljard under denna tid minskade emellertid andelen av

världsbefolkningen som hade ett arbete med 1,2 procent. Eftersom minskningen främst dominerades av den yngsta gruppen arbetare är det emellertid främst ett resultat av utvidgad utbildning. Den globala arbetslösheten har de senaste åren minskat till 6,3 procent, en ökning från 5,6 procent 1993.⁴¹

Statistik från ILO visar att det allmänna löneläget i den tredjedel u-länder som har ökat sin handel mest under de senaste tjugo åren, har ökat mer än dubbelt så snabbt som i de andra u-länderna.⁴² Delvis beror det på utländska investeringar som driver upp arbetarnas produktivitet. Arbetare i låginkomstländer som är anställda av utlandsägda företag tjänar i genomsnitt dubbelt så mycket som anställda i motsvarande inhemska företag, i medelinkomstländer tjänar de nästan 75 procent så mycket. Dessa jobb skapas också i den moderna exportsektorn, där lönerna generellt är högre än i andra sektorer. Jämfört med genomsnittsinkomsten i medelinkomstländer är den multinationella lönen mer än tre gånger högre, i låginkomstländer är den mer än åtta gånger högre.⁴³ Sedan 1980 har genomsnittslönen i Europa ökat med runt 35 procent. I USA var ökningen något mindre, runt 25 procent, men i gengäld skapades fler arbeten.⁴⁴

⁴¹ ILO 2007a. 1980 var motsvarande andel arbetande fattiga 40,3 respektive 59,8 procent, ILO 2004.

⁴² Collier & Dollar 2002, sid 154.

⁴³ Graham 1998, sid 158 och Graham 94. Även en globaliseringskritiker som Noreena Hertz hävdar att utländska företag "brukar betala bättre och ha bättre arbetsförhållanden än lokala företag" och hon skriver: "Ofta förbättrar de lokala villkor genom att exportera sina egna normer i stället för att anpassa sig till de lokala", Hertz 2002, sid 55 respektive 47.

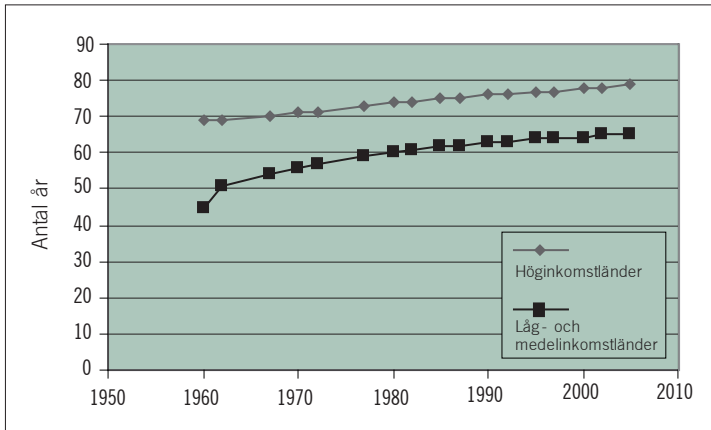
⁴⁴ IMF 2007, sid 170. Europeiska länder har ofta hållit lönerna uppe för mindre kvalificerade yrken, men till priset av att fler sådana arbetstillfällen har försvunnit.

3. Hälsoundikatorer

3.1. Medellivslängd

Det är svårt att hitta en bättre indikator på mänsklig hälsa än medellivslängd, eftersom det inte bara sammanfattar framsteg inom näring, sjukvård och medicin, utan dessutom sammanfattar alla de hälso- och miljörisker som vi ännu inte har upptäckt. På inget annat område är 1900-talets välfärdsförbättring lika överväldigande. Under nästan hela mänsklighetens historia har livslängden legat kring 20–30 år, för att år 1900 ha hamnat kring 30 år. Därefter spreds kunskapen om bakterier, antibiotika och vaccin, allt fler länder började rena sitt vatten och bygga avlopp och system för avfallshantering och livsmedelstillgången förbättrades. År 2005 hade den globala livslängden ökat till otroliga 68 år – mer än en fördubbling på ett århundrade.

Figur 4: Medellivslängd

Källa: WDI2007.

Mellan 1960 och 2005 ökade den globala medellivslängden med 18 år. I i-länderna ökade den från 69 till 79 år, i u-länderna från 45 till 65 år – hela två decennier. Det betyder att livslängden i världens låg- och medelinkomstländer har ökat med fem månader varje år under denna tid. Människor har kunnat fira varje födelsedag med att bara ha närmast sig döden med ett drygt halvår. Det finns nu 450 000 människor som är äldre än 100 år på vår jord, en tiofaldig ökning på 40 år.⁴⁵

Men bilden är inte rosenkimrande. Det finns grymma undantag som drar ned den globala ökningen av medellivslängden främst under 1990-talet. Även om medellivslängden har ökat med sex år även i södra Afrika sedan 1960 är den i dag tre år kortare än den var 1987. Återkomsten av en rad sjukdomar, som malaria och tuberkulos, och framför allt HIV/AIDS-epidemin, har lett till att en rad afrikanska länder har upplevt en kollaps i medellivslängden sedan dess som är värre än den Frankrike upplevde i samband med första världskriget. Sedan 1990 har den genomsnittliga livslängden minskat med 29 år i Botswana och 14 år i Sydafrika. Nu finns det några afrikanska länder med en förväntad livslängd strax under 40 år. Graden av framsteg i övriga världen visas av att det är betydligt längre än det globala genomsnittet var för 100 år sedan. I de minst utvecklade länderna ökade medellivslängden från 39 till 52 år 1960–2005.⁴⁶

Ett annat undantag är före detta Sovjetunionen, delvis på grund av tilltagande alkoholism, mord och självmord. Där började medellivslängden minska redan i mitten av 1960-talet, medan den ökade snabbt i övriga världen. När planekonomin bröt samman underminerades livsmedelsproduktionen och sjukvården och medellivslängden sjönk ännu mer och snabbare. I takt med att ekonomin har förbättrats har denna utveckling äntligen vänt, men delar av före detta Sovjetunionen har fortfarande långt kvar innan gamla positioner är återtagna.

⁴⁵ WDI2007, Plasker 2007.

⁴⁶ WDI2007.

3.2. Barn- och mödradödlighet

Före industrialiseringen dog mellan vart femte och vartannat barn innan det blivit ett år gammalt. Det innebar en spädbarnsdödlighet mellan 20 och 50 procent.⁴⁷ Världen hade inte kommit så långt från den utgångspunkten 1960. Det globala genomsnittet var då 12,2 procent. Därefter sjönk det snabbt för att år 2005 ligga på 5,1 procent. I u-länderna minskade spädbarnsdödligheten från 13,8 till 5,6 procent och i i-länderna från 3,7 till 0,6 procent.⁴⁸

Den globala barnadödligheten, andelen döda före fem års ålder, minskade också med ca 60 procent 1960–2005. Mer än två tredjedelar av dessa dödsfall sker under spädbarnstiden, varför siffrorna följer varandra. Antalet barndödsfall har minskat med 2 miljoner sedan 1990. Chansen att nå fem års ålder har ökat med 15 procent i genomsnitt mellan 1990 och 2005.⁴⁹

Spädbarnsdödligheten i låg- och medelinkomstländer påminner i dag om nivåerna i de rikaste länderna för 50 år sedan. I Turkiet har spädbarnsdödligheten rasat från 16,3 till 2,6 procent sedan 1960, i Kina från 15 till 2,3 procent, i Chile från 11,8 till 0,8 och i Sydkorea från 9 till 0,5 procent. Även eftersläntrarna har registrerat framsteg. I södra Afrika minskade spädbarnsdödligheten från 16 till 9,6 procent och i de minst utvecklade länderna från 16,9 till 9,3 1960–2005.

Denna positiva trend beror på en snabb internationalisering av kunskap och teknik under de senaste decennierna. Bättre tillgång till vaccin, antibiotika och oral vätskeersättning har betytt mycket och det har till och med hävdats att den okontrollerade försäljningen av säckar med antibiotika av medicinskt okunniga personer på fattiga länders bymarknader har haft betydelse. En annan förklaring är en framgångsrik kampanj från WHO och UNICEF för att mödrar ska

⁴⁷ Hill 1995.

⁴⁸ WDI2007

⁴⁹ Lindstrand m fl 2006, sid 104, UNDP 2005, sid 19.

amma sina barn, eftersom det stärker deras immunförsvar och skyddar dem från bakterier och virus i det vatten som ersättningen annars blandas med.⁵⁰

En viktig faktor som nämns i forskningen är tillgången på elektricitet. Byar i Bangladesh som har fått elektricitet har 35 procent lägre barnadödlighet än de utan, trots att sjukdomsbilden är likartad. Det beror bl.a. på att introduktionen av radio och TV gör att de får bättre information om sjukvård, hälsa och hygien. Dessutom kan elektricitet göra hälsokliniker mer funktionella och det blir möjligt att lagra vaccin som måste vara nedkylda. Elektricitet leder till att människor kan sluta laga mat genom att elda med ved och biomassa inomhus, en verksamhet som leder till lung- och andningsbesvär som dödar hundratusentals barn om året. Bangladeshstudien tyder på att 100 barn skulle räddas varje dag om moderna former av energiproduktion kom de icke-elektrifierade byarna till del.⁵¹

Sambandet mellan ett lands tillväxt och lägre spädbarnsdödlighet är starkt, dels för att omständigheterna förbättras, dels därför att det minskar antalet födslar per kvinna. Afrikanska kvinnor löper under sin livstid 6,5 procent risk att dö i barnsäng, ostasiatiska kvinnor löper 0,3 procent risk att göra det medan kvinnor i höginkomstländer löper 0,025 procent risk att göra det.⁵² Bättre livsmedelssystem har minskat undernäringen bland både mödrar och barn, samtidigt som sjukvården har byggts ut och utnyttjar modernare teknik. 57 procent av mödrarna i u-länderna får i dag hjälp av utbildad sjukvårdspersonal vid graviditet och förlossning, en ökning från 43 procent 1990. Urbaniseringen bidrar till att statistiken förbättras. Blott 49 procent av mödrarna på landsbygden får professionell hjälp, medan hela 81 procent i städerna får det.⁵³

⁵⁰ Amning hade tidigare minskat i takt med att länder moderniserats. 1970 var det bara 10 procent av alla svenska mödrar som ammade sina barn ett halvår. Lindstrand m fl 2006, sid 72f och 89.

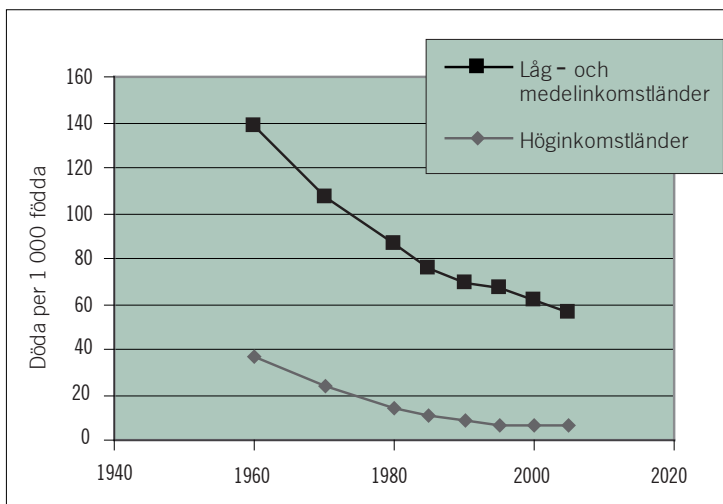
⁵¹ Matinga 2005, Wang 2003.

⁵² WDI2007, sid 6, Pritchett & Summers 1996, UNICEF 2006, sid 14.

⁵³ UN 2007, sid 16.

Även om det inte finns några tillförlitliga siffror tror FN att en halv miljon kvinnor fortfarande dör i barnsäng varje år. Graden av mödradödlighet handlar inte bara om modern utan också om barnet, eftersom upp till 95 procent av de nyfödda dör inom ett år om modern dör. I de 45 u-länder där statistik finns dör årligen nästan fem miljoner spädbarn som hade överlevt om ländernas spädbarnsdödlighet nått genomsnittet i OECD.⁵⁴

Figur 5: Spädbarnsdödlighet

Källa: WDI2007.

⁵⁴ UN 2007, sid 16, Lindstrand m fl 2006, sid 63, World Bank 2005b, sid 59.

3.3. Sjukdomar

Våra liv blir allt längre, och statistiken tyder på att vi också blir friskare. Våra förfäder för hundra år sedan led av betydligt fler sjukdomar som drabbade t.ex. muskulatur, matsmältning, andning och cirkulation, och då fanns naturligtvis heller inte den teknik och medicin som gjorde att de överlevde sjukdomarna eller som mildrade besvären. Förekomsten av sådana sjukdomar bland 60–64-åriga män har minskat med två tredjedelar och de flesta besvär uppkommer i dag ungefär tio år senare i livet. I USA minskade funktionsnedsättningar med 1,3 procent per år för personer över 65 år 1982–1994. Det finns tecken på att denna förbättring accelererar.⁵⁵

Världshälsoorganisationen, WHO, skriver oroligt om att välevnadsjukdomar ökar snabbt i världen och noterar att det bara är i Afrika som de flesta fortfarande dör av infektionssjukdomar.⁵⁶ Men det är i själva verket en hälsotriumph. På de flesta håll i världen börjar vi komma till rätta med infektionssjukdomar som dödar i förtid och därför blir vi så gamla att vi hinner dö av cancer och hjärt- och kärlsjukdomar. Dessutom inträder även dessa dödsorsaker allt senare. Trots all uppståndelse kring riskerna med övervikt har risken att dö av hjärt- och kärlsjukdomar halverats sedan 1980 i OECD-länderna och cancer drabbar i genomsnitt åtta år senare än det gjorde före andra världskriget. Faktum är att bara en femtedel av dödsfallen i s.k. välevnadsjukdomar numera inträffar i rika länder.⁵⁷

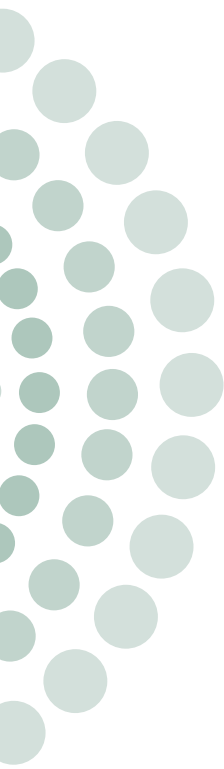
Välstånd har visat sig vara en god medicin. ”Den främsta förklaringen till sjukdomar i världen är fattigdom” slår en nyutkommen lärobok i internationell hälsa fast.⁵⁸ WHO mäter graden av hälsa i termer av DALYs – “disability-adjusted life-years”. Sjukdomar och funktions-

⁵⁵ Se Fogel 2004, som samlar mycket statistik kring detta. Goklany 2007, sid 40.

⁵⁶ WHO 2004.

⁵⁷ Deaton 2004, Fogel 2004.

⁵⁸ Lindstrand m fl 2006, sid 56.

nedsättning ges ett värde i termer av tid och sedan subtraheras dessa från medellivslängden. På så sätt får man fram ett mått på hur länge och hur friskt vi lever. Detta mått visar tydligt att modernitet går hand i hand med hälsa. Antalet förlorade DALYs minskar snabbt med välståndsnivån. Det är inte nog med att Afrika förlorar mer än fyra gånger så många DALYs per capita som höginkomstländerna på grund av kortare livslängd, dessutom förlorar Afrika 56 procent fler DALYs på grund av funktionsnedsättning. DALYs per capita förlorade på grund av död är 75 procent högre i andra u-landsregioner än i höginkomstländerna och antalet förlorade på grund av funktionsnedsättningar är 29 procent fler.⁵⁹

Det har hävdats att en faktor som borde motverka välståndets hälsobringande effekt är ökad ojämlikhet i inkomst. Teorin är att skillnaderna leder till en allmän psykosocial stress som gör att inte bara de fattiga utan även andra i samhället mår sämre. Det skulle alltså inte räcka att samtliga får det bättre ekonomiskt om skillnaderna samtidigt ökar. Jämförelser mellan olika länder samt mellan olika amerikanska delstater har använts för att visa detta. Bland annat har Nationella folkhälsokommittén torgfört denna teori på DN Debatt. Men som en av världens ledande forskare kring ekonomi och hälsa, Angus Deaton, uttrycker det i en sammanställning av forskningen: "The stories about income inequality affecting health are stronger than the evidence".⁶⁰

Den internationella jämförelsen byggde på bristfällig jämlikhetsstatistik och trots många forskares försök har resultaten inte kunnat upprepas med mer tillförlitlig statistik. Den australiensiske ekonomen Andrew Leigh var en av dem som hävdade detta samband, men gjorde nyligen en större studie som täckte längre tid och drog slutsatsen att han hade haft fel. Skillnaden mellan de amerikanska delstaterna står sig däremot, men det avgörande var inte att delstater med ohälsa hade hög ojämlikhet, utan att denna ojämlikhet berodde på att de hade en

⁵⁹ WHO 2007d.

⁶⁰ Wilkinson 1992, Persson 1999, Deaton 2003.

stor andel svarta invånare (som har sämre hälsa än vita på grund av utanförskap, sämre utbildning och sämre sjukvård).⁶¹

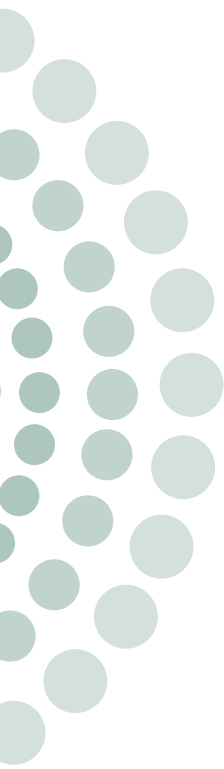
Malaria, tuberkulos och HIV/AIDS är typiska fattigdomssjukdomar. Malaria och tuberkulos har existerat i västvärlden fram till modern tid, men nedkämpades under 1800- och 1900-talen med hjälp av bl.a. bättre bostäder, hygien och näring, dränerade träsk, insektsgift och effektivare sjukvård. De senaste decennierna har ett land som Kina praktiskt taget utrotat malaria. Spridningen av HIV/AIDS har kunnat begränsas i rika länder och bromsmediciner har gjort att det inte längre är en dödlig sjukdom. I världens låg- och medelinkomstländer tar dessa tre sjukdomar emellertid livet av ca 5,5 miljoner människor varje år. AIDS-epidemin har varit särskilt katastrofal. Förra året smittades 4,3 miljoner människor och globalt bär nästan 40 miljoner människor viruset. 15 miljoner barn har förlorat en eller båda föräldrar i AIDS och 2006 dödade det 2,9 miljoner människor.⁶²

Det finns emellertid indikationer på att information, sjukvård och mediciner börjar ge resultat även på dessa områden. Vissa tecken tyder faktiskt på att vi, med professor Hans Roslings ord, ”ser slutet på början, eller kanske till och med början till slutet” av AIDS-epidemin. Ny statistik tyder på att infektionsgraden fortsätter att vara låg i norra Indien och minskar i södra. Bredare och mer representativ kartläggning har nyligen fått Indien att revidera ned antalet HIV-smittade med mer än hälften, från 5,2 till 2,5 miljoner människor. Samtidigt uppvisar Kina ett stabilt mönster. Det tyder på att det finns en chans att undgå den väldiga asiatiska epidemien som befarades.⁶³ Samtidigt har infektionsgraden minskat i de flesta länder i södra Afrika. Efter att andelen HIV-smittade ökade från 2 till 6 procent av befolkningen mellan 1990 och 2000 har andelen därefter stagnerat. I Östeuropa och Centralasien ökar däremot förekomsten fortfarande.

⁶¹ Leigh 2006, Leigh & Jenks 2007. Forskningen sammanfattas i Deaton, 2003.

⁶² UN 2007, sid 18.

⁶³ *The Economist*, 070721. Rosling 2006a.

Mellan 2001 och 2006 ökade antalet med tillgång till bromsmediciner nästan sjufalt till över 1,6 miljoner. Enligt UNAIDS har bromsmedicinerna resulterat i att två miljoner levnadsår har räddats varje år i låg- och medelinkomstländer. Variationen mellan olika länder är emellertid kolossal. I ett relativt rikt afrikanskt land som Botswana har 80 procent tillgång till bromsmediciner, i Angola har bara 4 procent det samma.⁶⁴

Den globala statistiken om malariainsatsernas eventuella framgång håller fortfarande på att samlas in, men mycket tyder på att bruket av insektsnät har förbättrats. I afrikanska länder som Zambia, Ghana och Malawi har andelen barn som sover under insektsnät ökat från knappt 3 till drygt 22 procent mellan 1999/2000 och 2005/2006. Det är 2,5 gånger vanligare i städer än på landsbygden. Dessutom har världssamfundet nyligen givit klartecken för användning av DDT mot malariamyggan i u-länder. DDT:s negativa inverkan på bl.a. fågellivet i väst ledde till en global kampanj mot det, vilket ledde till att malariamyggan gjorde en ödesdiger comeback i många fattiga länder. Återupptagning av inomhussprayning med DDT har sedan dess minskat förekomsten av malaria med 80 procent i Sydafrika och 50 procent i Zambia.⁶⁵

Antalet tuberkulosfall har minskat i alla regioner sedan 1990, utom i södra Afrika och f.d. Sovjetunionen, men även i dessa regioner har antalet stabiliserats sedan 2003. I u-länderna sammantaget minskade andelen med tuberkulos med nära en tredjedel mellan 1990–2005. Även om vi har haft mycket uppmärksamhet kring enskilda fall i väst har den redan låga andelen smittade i höginkomstländer nästan halverats sedan 1990.⁶⁶

⁶⁴ IBRD & WB 2007, sid 76, UNDP 2006, sid 266.

⁶⁵ UN 2007, sid 20, Goklany 2007, sid 408.

⁶⁶ UN 2007, sid 21.

En av de senaste decenniernas stora hälsotriumfer är vaccineringen av barn, på senare tid pådriven bl.a. av Bill och Melinda Gates stiftelse. 1975–2005 har andelen barn mellan 12 och 23 månader som vaccineras mot mässlingen ökat från 42 till 75 procent och andelen som vaccineras mot difteri, stelkramp och kikhosta har ökat från 44 till 76 procent. Bara 1999–2005 har mer än 360 miljoner barn vaccinerats mot mässling och dödligheten har rasat. 873 000 dog i mässling 1999, jämfört med 345 000 år 2005, en minskning med 60 procent. I södra Afrika minskade antalet dödsfall ännu mer, med 75 procent. Enligt WHO har 7,5 miljoner liv räddats under dessa år tack vare vaccineringen – 3 424 människoliv varje dag.⁶⁷

Smittkoppor drabbade 50 miljoner människor årligen i början av 1950-talet. Var fjärde drabbad dog och många överlevande blev blinda. Antalet fall föll till 10–15 miljoner 1967 tack vare vaccinering. Det året inledde WHO en framgångsrik kampanj mot smittkoppor och 1980 kunde virussjukdomen förklaras vara utrotad. Världssamfundet har varit nästan lika framgångsrikt mot polio, ett virus som kan skapa förlamning och dödar om det angriper andningsmuskulaturen. 1988 inledde Rotary International tillsammans med bl.a. WHO ett utrotningsprogram, som minskat antalet fall med 99 procent, från mer än 350 000 1988 till 1 951 fall 2005.⁶⁸

Hälsovårdssystemen förbättras generellt när fattiga länder blir rikare. Antalet sjukhusbäddar per 1 000 personer har mer än tredubblats i u-länderna sedan 1970.⁶⁹ WHO:s prognos visar att antalet förlorade DALYs i världen bara kommer att öka från 1,48 till 1,54 miljarder fram till 2030, trots att världsbefolkningen kommer att öka med mer än en fjärdedel och trots att de konservativt räknar med att bättre teknik och kunskap inte kommer att minska åldersbesvären (och därmed räknar de med att dessa ökar snabbt med åldrande befolkningar).

⁶⁷ Measles Initiative 2007.

⁶⁸ WHO 2007c, WHO 2007f.

⁶⁹ WDI 2007.

Sammantaget menar WHO att den globala ohälsan kommer att minska med 19 procent per capita mellan 2002 och 2030.⁷⁰

Det finns en kritik mot att Världshandelsorganisationens internationella patentsystem gör att fattiga får stora svårigheter med att få tillgång till livsviktiga mediciner. Men det är lite som att anklaga Gutenberg för att alla inte har råd med en tryckpress. Den stora händelsen de senaste decennierna är snarare den kraftigt ökande tillgången till mediciner som utvecklats i väst (och som i många fall aldrig hade utvecklats utan patentskydd). Trots att 90 procent av de 319 läkemedel som WHO kategoriserar som nödvändiga för grundläggande vård är utvecklade av privata företag är bara 17 av dem i dag patenterade och även dessa görs ofta tillgängliga till ett lägre pris i fattiga länder. I många fall har medicinerna funnits redo att distribueras, men politisk ovilja, dålig infrastruktur och eftersatta sjukvårdssystem har lagt hinder i vägen, även om detta nu håller på att förbättras.⁷¹

3.4. Globala epidemier

Även om människors hälsa har förbättrats dramatiskt under globaliseringsperioden kan man också göra gällande att riskerna för den globala hälsan har ökat. Sedan 1970-talet har enligt WHO nya sjukdomar identifierats snabbare än någonsin – mer än en per år. Vi känner i dag till ett 40-tal fler sjukdomar än vi gjorde för en generation sedan. Det beror inte bara på större uppmärksamhet utan också på att ökad folk-täthet och större rörlighet gör att lokala smittor kan spridas snabbare. När sjukdomar, biologiska mutationer eller resistens mot antibiotika

⁷⁰ Mathers & Loncar 2006, sid 2021.

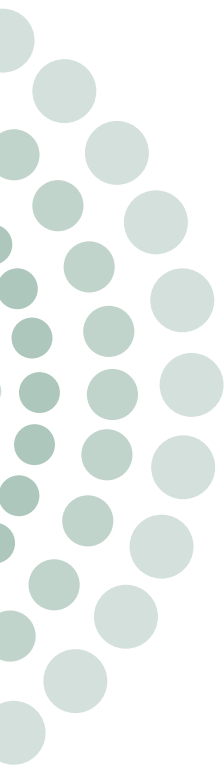
⁷¹ Stevens 2004, sid 8.

uppstår i ett land kan det snabbt föras runt jorden av 2,1 miljarder flygpassagerare varje år. Säkerheten och kontrollerna är bättre överlag, men det kan räcka att ett land missköter sig. Efter rykten om att polio-vaccinering var en västerländsk komplott för att sterilisera muslimska kvinnor avbröt två delstater i Nigeria vaccineringen 2003. Polio återkom därefter i Nigeria och i slutet av 2006 hade utbrottet lett till nya poliofall i 19 länder i Afrika, Asien och Mellanöstern där det tidigare varit utrotat.⁷²

Man kan exemplifiera de globala riskerna med SARS, den fruktade lunginflammation som tog sin början i södra Kina i november 2002. Liknande pandemier har drabbat mänskligheten med jämna mellanrum, men innan vi hade tåg, bilar och flygplan fanns ett naturligt skydd i och med att de flesta sjukdomars inkubationstid var över innan man hade angjort land, och då sattes besättningen i karantän. I dag går det att ta sig jorden runt sex gånger under SARS-virusets inkubationstid. Innan världen visste att något var på gång hade en amerikansk affärsman tagit med SARS från Kina till Vietnam.

Å andra sidan kan vi också bemöta riskerna snabbare än någonsin när vi kan samarbeta internationellt och utnyttja den bästa, specialiserade kunskapen i varje moment. Detta har förbättrats sedan WHO 1996 skapade ett globalt varnings- och försvarssystem. Efter de första indikationerna i februari varnade WHO världen för SARS den 12 mars 2003. I början av april hade viruset isolerats från en patient och därefter tog det bara sex dagar för forskare vid Michael Smith Genome Sciences Centre i Vancouver att ta fram den kompletta gensekvensen. Sex dagar efter det, den 18:e april kunde forskare i Hongkong meddela att de hade utvecklat ett diagnostiskt test som kunde användas i läkarmottagningar för att spåra smittan och isolera smittade. Läkemedelsbolaget Roche lanserade ett effektivt kommersiellt test i juli 2003 och den 13 december 2004, bara 21 månader efter upptäckten, kunde

⁷² WHO 2007g.

forskare vid US National Institutes of Health meddela att de inledde försök med ett vaccin mot SARS.⁷³

Så snabbt har världen aldrig svarat på en hotande epidemi. Dessutom fördröjdes upptäckten därför att Kina försökt dölja utbrottet som kom till WHO:s kännedom därför att Kanadas hälsomyndigheter avlyssnade kinesiska Internetsidor, bl.a. en rapport om ökad försäljning av antivirala medel kring Guangdong. Om även diktaturer inser sitt egenintresse av att samarbeta i framtiden finns goda förutsättningar till betydligt bättre reaktioner än den traditionella, att bara låta en pandemi fortsätta tills den tagit livet av dem som inte har naturlig motståndskraft.

Annika Linde, statsepidemiolog på Smittskyddsinstitutet, menar att "våra möjligheter till motattacker är större än någonsin" vad gäller både kommunikation och teknik och att SARS hade kunnat skörda upp till 100 miljoner människoliv om den har brutit ut på 1960-talet i stället. Hon noterar också att antalet rapporterade fall av smittor från utlandet faktiskt har minskat för de flesta anmälningspliktiga sjukdomar 2002–2006.⁷⁴

Epidemihotet är ett exempel på en riskförskjutning i en mer globaliserad värld. Riskerna för varje individ minskar, men kan samtidigt öka för hela systemet. Vi är rikare än någonsin, det hänger dock i sin tur samman med ett beroende av omvärlden som gör oss utsatta. Bara enstaka dagars avbrott i oljeleveranser eller i kommunikationen via Internet kan få katastrofala följdverkningar. Vår rädsla för olika hot och våra reaktioner på det kan därför lätt bli farligare än hotet i sig. Chocken över ett storskaligt terroristattentat eller en misstänkt epidemi kan leda till ett avbrott för resor och handel som kastar miljontals in i fattigdom. Å andra sidan ökar också globaliseringen möjligheterna att få hjälp från omvärlden om vi har lokala problem. I det förindustriella samhället utan moderna kommunikationssystem väntade svält om det blev missväxt lokalt.

⁷³ Bailey 2005, sid 87f.

⁷⁴ DN.se 070823.

3.5. Psykisk hälsa

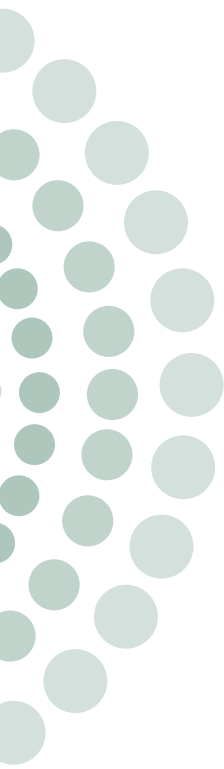
Människors fysiska hälsa förbättras när länder genomgår modernisering och industrialisering, men det är möjligt att förekomsten av psykiska besvär samtidigt ökar. Statistiken i västvärlden under 1900-talet tyder på att klinisk depression blir allt vanligare för varje åldersgrupp och att det inträffar vid allt yngre ålder. Risken för depression kan ha ökat så mycket som tiofalt över två generationer och mycket tyder på att den kommer att öka snabbt även i låg- och medelinkomstländer framöver.⁷⁵

Det är möjligt att en del av förklaringen är definitionsförändringar och rena mätfel, drivna av ökad uppmärksamhet och av läkemedelsbolag, patientgrupper och den psykiatriska professionen. Det är också troligt att vi utforskar våra känslor mer när vi har löst överlevnadsproblemen. "Om du inte har mat har du ett problem, om du har mat har du många problem", som ett gammalt ordspråk informerar. Andra förklaringar som har framförts inkluderar ökad ensamhet, splittrade familjer, för mycket frihet eller för mycket trygghet. En ny teori gör gällande att vi har fått mer depressioner på grund av ökad hygien, eftersom immunförsvaret mot vissa bakterier tycks få hjärnan att producera serotonin. Om det visar sig stämna skulle man kunna vaccinera mot depression i framtiden.⁷⁶

En indikation på psykisk hälsa är förekomsten av självmord. Det är notoriskt svårt att tolka statistiken eftersom självmord ofta är tabu i traditionella samhällen och börjar mätas först när samhällena moderniseras (en anledning till att många felaktigt trodde att Sverige var ovanligt självmordsbenäget när det snarare handlade om att Sverige tidigt var sekulärt och förde ambitiös statistik). Den mycket begränsade globala statistiken tyder på att självmordsfrekvensen har ökat med 60

⁷⁵ Diener & Seligman 2004, sid 16f.

⁷⁶ *The Economist* 070407.

procent sedan 1950, och det är svårt att tro att inte en substantiell del av detta är en verklig ökning. Det ökar särskilt i länder där traditioner och samhällsroller genomgår en snabb förändring, som f.d. Sovjetunionen, Indien och Sydkorea. Globalt sett tar ungefär en miljon människor livet av sig varje år – en person var 40:e sekund.⁷⁷

Å andra sidan har antalet självmord i höginkomstländerna minskat under de senaste två decennierna, särskilt bland äldre och kvinnor. Det är intressant eftersom det är svårt att tro på mätfel som innebär att vi plötsligt missar begångna självmord. Sedan 1985 har självmordsfrekvensen i Västeuropa (EU15) minskat med 25,3 procent. Mycket talar för att kognitiv terapi och antidepressiva mediciner har haft effekt. Efter att den amerikanska självmordsfrekvensen varit relativt stabil minskade den mellan 1988, det år Prozac introducerades, och 2002 med 15 procent. En akademisk studie beräknar att antidepressiva mediciner har räddat mellan 22 000 och 45 000 liv bara i USA.⁷⁸

Ytterligare en bild av vårt mentala tillstånd ges av den framväxande lyckoforskning som helt sonika frågar människor hur tillfreds de är med sina liv. Det är ett ungt forskningsfält och metoderna och resultaten är fortfarande omtvistade. Det råder emellertid konsensus om ett resultat som framträder i samtliga studier, nämligen ett tydligt samband mellan välbefinnande och lycka. Faktorer som ofta nämns är hälsa och ekonomisk trygghet men också makt över det egna livet. Låginkomstländer uppvisar låga lyckonivåer, medelinkomstländer uppvisar medelnivåer och höginkomstländer uppvisar höga nivåer. Däremot ger extra tillväxt på höga nivåer inte lika stor ökning som på lägre nivåer. Även den person som mer än någon annan har ifrågasatt sambandet mellan tillväxt och lycka, den brittiske ekonomen Richard Layard, slår

⁷⁷ WHO 2007a, WHO 2007e, Country Reports. Däremot minskar självmordsfrekvensen i Kina, med en dryg fjärdedel mellan 1987 och 1999.

⁷⁸ Sverige har sett en mer dramatisk minskning än de flesta. 1970–2002 minskade självmordsfrekvensen med mer än två tredjedelar. De enda EU15-länder där frekvensen har ökat är Irland, Spanien och Portugal, tre katolska länder som kan ha varit senare än andra med att registrera den verkliga dödsorsaken. WHOa, Prozac: *The Economist* 060617.

fast att "vi i väst är förmodligen lyckligare än något tidigare samhälle" samt att västeuropeiska undersökningar "visar en lätt uppåtgående lyckotrend".⁷⁹

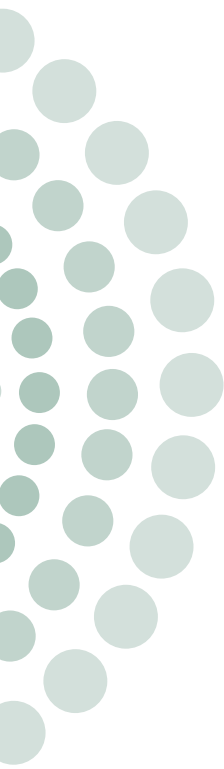
Dessa trender behöver inte vara motstridiga. Det är fullt möjligt att de flesta mår allt bättre och blir allt lyckligare när samhällen blir rikare och modernare, samtidigt som en mindre grupp drabbas hårdare av depressioner, men att självmorden ändå blir färre därför att medicineringen och behandlingen blir bättre.

3.6. Vatten och sanitet

Ungefär hälften av alla världens sjukhusbäddar beräknas vara upptagna av personer som har insjuknat av en vattenburen sjukdom. 1,7 miljoner av dem dör varje år, enligt WHO. Vatten kan överföra bakterier, virus, parasiter och maskar. Smutsigt vatten kan orsaka dysenteri, kolera och andra diarrésjukdomar. Tillgång på rent vatten är därför bokstavligen livsviktigt. Men det är också viktigt därför att jakten på vatten förstör livschanser. I Mocambique tvingas kvinnor ägna mer än 15 timmar i veckan till att hämta vatten. En studie beräknar att i södra Afrika används 40 miljarder timmar varje år till att hämta vatten. Den tiden tas från arbete, fritid och barnomsorg. Ett vanligt skäl till att unga flickor inte går i skolan är att familjen kräver att de hämtar vatten.⁸⁰

⁷⁹ Layard 2005, sid 235 respektive 247, Norberg 2006, Hagerty & Veenhoven 2003, World Database of Happiness.

⁸⁰ UNDP 2006, s 47.

1970 till 2004 ökade andelen i världens låg- och medelinkomstländer med tillgång till säkert vatten från 30 till 80 procent. Bara sedan 1990 har mer än 1,2 miljarder människor för första gången fått tillgång till säkert dricksvatten. Antalet länder där mer än hälften av befolkningen saknade vatten minskade från 24 till 11 under dessa 14 år. I Vietnam ökade andelen med säkert vatten från 65 till 85 procent, i Indien från 70 till 86 procent och i Mexiko från 82 till 97 procent.⁸¹Sedan 1990 har också 1,2 miljarder fler fått tillgång till förbättrade sanitära anläggningar i utvecklingsländerna. Länder som Kina, Indien och Bangladesh fördubblade tillgången. Mellan 1970 och 2004 ökade andelen som har det i u-länderna från 23 till 53 procent.⁸²

Fortfarande saknar 1,1 miljard människor säkert dricksvatten. Lokalt finns det stora risker för framtida vattenbrist. I Somalia och Etiopien är mer än 70 procent utan säkert vatten. I södra Afrika sammantaget gäller det 44 procent (men även det en minskning, från 51 procent 1990). 2,6 miljarder människor saknar säkra sanitära anläggningar. WHO:s och UNICEF:s prognos är att ytterligare en miljard människor kommer att få tillgång till säkert vatten och sanitära anläggningar fram till år 2015.⁸³

3.7. Undernäring

Undernäring är en av de viktigaste orsakerna till ohälsa, eftersom det anses vara den bakomliggande orsaken till mer än hälften av alla dödsfall för barn. Dessutom behöver hjärnan näring för att växa och ut-

⁸¹ Lomborg 2001, sid 21f, WDI2007, sid 10, UNICEF & WHO 2006.

⁸² UNICEF & WHO 2006, Lomborg 2001, sid 21f.

⁸³ UNICEF & WHO 2006.

vecklas. Enligt FN:s Food and Agricultural Organisation, FAO, behöver en person ca 2 000–2 310 kalorier per dag för att orka med vanliga aktiviteter med bevarad hälsa och kroppsvikt. 1961 var det få länder som klarade av det. Genomsnittet i dagligt intag för hela världen var 2 254 kalorier och för u-länderna 1 930. Ökade inkomster gjorde dock livsmedel successivt mer överkomliga och teknisk utveckling, särskilt bättre grödor och odlingsmetoder i och med den så kallade gröna revolutionen, ökade produktiviteten och gjorde livsmedlen billigare. Detta gjorde att livsmedelspriserna minskade med ca 75 procent under andra hälften av 1900-talet.⁸⁴

Utvecklingen har bidragit till att kaloriintaget har ökat dramatiskt under de senaste decennierna. I dagsläget har det genomsnittliga intaget klättrat långt över minimibehoven i de flesta regioner. 2002 var det 2 804 kalorier globalt och 2 666 i u-länderna. Det innebär en ökning med 24 procent globalt och med 38 procent i u-länderna 1961–2002. Särskilt dramatisk var utvecklingen i Kina, till stor del tack vare liberaliseringen av jordbruket, där antalet kalorier per person fördubblades under denna tid trots att invånarantalet också fördubblades. Även i Afrika söder om Sahara klättrade kaloriintaget upp till 2 207 om dagen – högre än det var i Storbritannien i början av industrialiseringen.⁸⁵

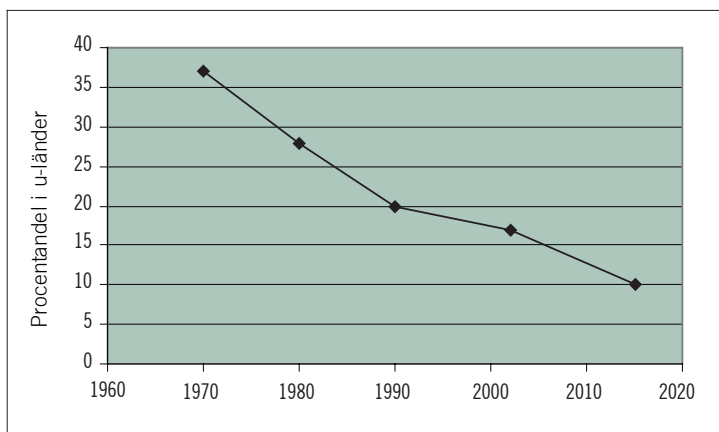
1969–1971 led 37 procent av u-ländernas befolkning av undernäring, 956 miljoner människor. 2001–2003 hade det mer än halverats till 17 procent, 820 miljoner människor. (Till detta kommer 25 miljoner i de f.d. kommunistiska länderna och nio miljoner i i-länder.) Under denna tid har världens befolkning ökat med 2,5 miljarder människor. Ändå har det absoluta antalet undernärda minskat med 136 miljoner människor.⁸⁶

⁸⁴ Goklany 2007, sid 21.

⁸⁵ Goklany 2007, sid 22.

⁸⁶ FAO 2004, FAO2006.

Figur 6: Undernäring

Källa: FAO 2004, FAO 2006. 2015 är en prognos.

Trots framstegen med tillväxt och fattigdomsminskning under 1990-talet stannade emellertid arbetet mot undernäringen av under detta årtionde. Andelen undernärda minskade från 20 till 17 procent 1990-1992 till 2001-2003, men det absoluta antalet minskade bara med tre miljoner. Det är dessutom resultatet av en minskning med 26 miljoner mellan 1990-1992 och 1995-1997 och en ökning med 23 miljoner därefter (efter 1997). Den största minskningen ägde rum i Kina, Sydostasien och Sydamerika. Antalet ökade mest i Afrika söder om Sahara, där antalet undernärda under decenniet ökade med 37 miljoner, trots att andelen minskade från 35 till 32 procent. HIV/AIDS har berövat många länder unga jordbruksarbetare och en rad konflikter under 1990-talet har förstört hela livsmedelssystem. Bara i Demokratiska Republiken Kongo ökade undernäringen med 24 miljoner människor.

På alla kontinenter finns exempel som visar att insatser mot undernäring kan bli framgångsrika. Peru minskade undernäringen från 42 till 12 procent 1990/92 till 2001/03, enligt FAO främst genom att få bukt med inflationen och skapa enskild äganderätt till jordbruksmark, vilket snabbt ökade produktiviteten. Under samma tid minskade undernäringen i Ghana från 37 till 12 procent och i Vietnam från 31 till 17 procent. Samtidigt minskade undernäringen i snabbväxande Indien bara marginellt, och det absoluta antalet undernärda ökade. Det visar att ekonomisk tillväxt i allmänhet inte räcker för att komma åt hungern om den inte följs av reformer och produktivetsökning i jordbruket.

FAO:s prognoser tyder på att minskningen i undernäring kommer att vara betydligt snabbare än folkökningen i alla regioner framöver. Fram till 2015 beräknar de att andelen undernärda minskar till 10,1 procent, och därmed når världen precis millenniemålet om en halvering 1990–2015. Det skulle innebära en total minskning sedan dess med 241 miljoner människor.⁸⁷

I dag är problemet i allt fler delar av världen i stället att vi äter för mycket mat och riskerar fetma och välevnadssjukdomar. Det gäller även många medelinkomstländer. 1900-talet var unikt i den meningen att den mänsklighet som i alla tider har oroat sig över tillgång till mat mot århundrades slut hade börjat oroas över maten – av motsatt skäl.⁸⁸

⁸⁷ FAO 2006.

⁸⁸ Se emellertid Svensson 2005 om varför många farhågor om en pågående fetmaepidemi är överdrivna.

Tabell 4: Undernäring i olika regioner, procentandel

	1969/71	2001/03	2015 prognos
Ostasien & Stillahavsregionen	43	12	6
Sydasien	37	22	12
Mellanöstern & Nordafrika	24	9	7
Afrika söder om Sahara	35	32	21
Latinamerika & Karibien	19	10	7
U-länder totalt	37	17	10

Källa: FAO 2004, FAO 2006.

4. Indikatorer på livschanser

4.1. Fertilitet

En förändring som är både orsak och verkan till den ökade välfärden är minskad fertilitet. 1960 födde en kvinna i genomsnitt fem barn under sitt liv, i dag föder hon bara 2,6. Det är viktigt eftersom det gör att varje enskilt barn kan få större möjligheter och bättre utbildning. En förklaring till minskningen är helt enkelt att färre av barnen dör tidigt och när det sker kan och vågar föräldrarna lägga ned mer resurser och tid på varje barn. Denna utveckling bidrar också till att kvinnor inte behöver tillbringa större delen av sitt liv med att föda och ta hand om väldiga barnkullar, vilket långt ifrån alltid är ett frivilligt val och som ofta har dödlig utgång för mödrarna i fattiga länder.

Tabell 5: Antal barn per kvinna

	1960	2005
Ostasien & Stillahavsregionen	5,8	1,9
Sydasien	6,0	3,1
Mellanöstern & Nordafrika	7,1	3,1
Afrika söder om Sahara	6,8	5,4
Latinamerika & Karibien	6,0	2,5
Minst utvecklade länder	6,7	4,9
U-länder totalt	6,0	2,8

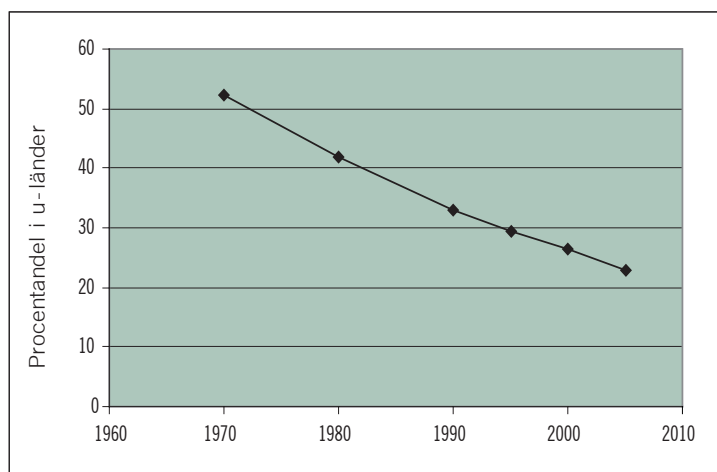
Källa: UNICEF 2003, sid 141, UNICEF 2006a, sid 125.

4.2. Utbildning

Ingenting ökar livschanser som kunskap, för en individs välgång och välstånd är graden av utbildning centralt. Barnadödligheten minskar med kvinnors utbildningsnivå. En del av det kan förklaras med att utbildning ofta leder till arbete och högre inkomster och bättre tillgång till mat, hygien och rent vatten. Men effekten är större än så, vilket antyder att bättre utbildade mödrar tar ett mer aktivt ansvar för sina barns hälsa än den som tror att sjukdomar och död styrs av Gud eller ödet.⁸⁹

År 1970 kunde färre än varannan vuxen i världens u-länder läsa och skriva. I dag kan fler än två tredjedelar göra det. Enligt UNESCO har analfabetismen minskat från 52,3 procent 1970 till 22,8 procent 2005. Antalet analfabeter var 804 miljoner 1970 och ökade till 857 miljoner 1990 på grund av befolkningsökningen, för att därefter minska till 764 miljoner. Det globala genomsnittet minskade från 36,6 till 17,6 procent. Ungdomsanalfabetismen har minskat från mer än 35 procent till mindre än 15 procent.⁹⁰

Figur 7: Analfabetism

Källa: UNESCO 2002.

⁸⁹ Lindstrand m fl 2006, sid 65.

⁹⁰ UNESCO 2002, samt UNESCO:s databas.

Mer utbildning ligger bakom denna snabba förbättring. Den genomsnittliga tid som en person i ett u-land tillbringar i skolbänken har mer än fördubblats mellan 1960 och 2000, från 2,05 år till 5,13 år. Skoltiden har utsträckts från mindre än en tredjedel till hälften av den genomsnittliga i höginkomstländer.⁹¹

Globalt får mer än 270 miljoner barn grundskoleutbildning i dag jämfört med 1970. Mellan 1980 och 2004 ökade andelen från 76 till 86 procent. Bara de sista fem åren, mellan 1999 och 2004, fick ytterligare 42 miljoner barn i u-länder möjligheten att fullgöra grundläggande utbildning, vilket innebär en av historiens största utbyggnader av skolverksamhet. Ökningen har varit snabbast i de mest eftersatta regionerna. I södra Afrika ökade andelen under dessa fem år från 55 till 65 procent och i Syd- och Västasien från 77 till 86 procent. Fortfarande står dock 77 miljoner barn utan utbildning.⁹²

Samtidigt är det otillräckligt att bara titta på kvantitativa mål. Att ha en skola att gå till betyder inte så mycket om läraren inte har några kunskaper, inte dyker upp eller till och med misshandlar barnen. I många afrikanska länder är det färre än hälften av eleverna som ens lär sig de mest grundläggande kunskaperna. Vid en granskning av 15 000 skolor i Punjab i Pakistan framkom det att det inte fanns någon närvarande lärare i 4 000 av dem.⁹³ Det krävs också institutionella förbättringar och inflytande från föräldrarna så att de har möjlighet att gå någon annanstans om skolan inte uppfyller grundläggande krav. Det är en orsak till att föräldrar även i mycket fattiga länder ofta väljer privata, avgiftsfinansierade skolor – 16 procent i Ostasien och Latinamerika och 10 procent i södra Afrika.⁹⁴

⁹¹ Barro & Lee 2000, sid 26f

⁹² UNESCO:s databas, UNESCO 2006, sid 268 och 26.

⁹³ UNESCO 2004, sid 227, *The Economist* 06078.

⁹⁴ UNESCO 2006, sid 268.

4.3. Barnarbete

Andelen barn mellan 10 och 14 år som arbetar mer än halverades mellan 1960 och 2003, från 24,9 till 10,5 procent, enligt Världsbankens siffror. Sambandet mellan inkomst och minskat barnarbete är mycket tydligt. I höginkomstländer är barnarbetet praktiskt taget avskaffat och medelinkomstländerna är på väg åt samma håll, från 28 till 5 procent 1960–2003. Särskilt under 1980- och 1990-talen rasade andelen. Låginkomstländerna sackar efter, men även där minskade barnarbetet, från 32 till 18 procent under perioden.⁹⁵

I debatten sätts barnarbete ofta i samband med globaliseringsdebatten, därför att västerländska konsumenter inte vill köpa produkter av barnarbetare. Men det är en försvinnande liten del av barnarbetarna som arbetar med industri eller export. En UNICEF-studie i låginkomstländer visade att bara 4 procent av barnarbetarna lönearbetade utanför hemmet. Den överväldigande majoriteten arbetar i jordbruket och i hemmet med sina föräldrar.⁹⁶

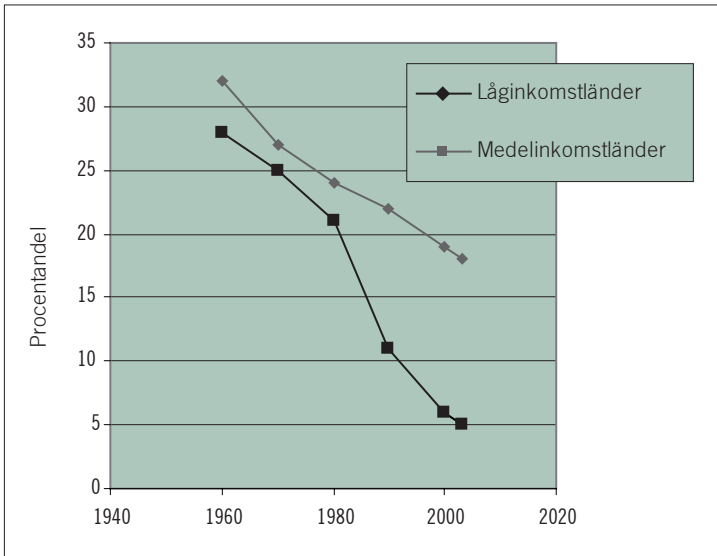
Under 1990-talet fick Vietnam en mycket stark tillväxt efter ekonomiskt liberala reformer. Genom den snabbt växande risexporten ökade också värdet av barns potentiella arbete, men ändå minskade barnarbetet i Vietnam mellan 1993 och 1998 med nästan 30 procent – 2,2 miljoner barn. Det tyder på att barn arbetar för att familjerna är fattiga och när de har tagit sig över svältgränsen tar föräldrarna barnen ur arbete, även om också barnens löner skulle öka. Forskningen visar att ju mer handel ett land bedriver, desto mindre barnarbete har det, därför att handeln skapar nya arbeten och högre inkomster. I samband med att Indiens ekonomi öppnades minskade barnarbetet snabbt, från 25 till 14 procent mellan 1987 och 1999.⁹⁷

⁹⁵ Goklany 2002, Goklany 2007, sid 47 och 69.

⁹⁶ Edmonds & Pavcnik 2005.

⁹⁷ Edmonds 2005, Edmonds & Pavcnik 2005, Edmonds, Pavcnik & Topalova 2007.

Figur 8: Barnarbete

Källa: Goklany 2002, Goklany 2007.

4.4. Kvinnors rättigheter

Diskrimineringen av kvinnor har ofta grundlagts genom att de inte får skolundervisning, men förändringar kan börja skönjas. Det antal år som flickor går i skolan i relation till pojkarna ökade från 55,7 procent 1960 till 73,2 procent 2000.⁹⁸ Dessa ansträngningar har intensifierats de senaste decennierna. 1991–2005 har skillnaden mellan andelen pojkar och flickor som får grundskoleutbildning nästan halverats. 1990 var andelen flickor i grundskole- och gymnasial utbildning som andel av pojkarna 69 procent i Sydasiens. 2005 hade det ökat till 87 procent. I södra Afrika ökade det från 80 till 86 procent och i Mellanöstern och Nordafrika från 79 till 92 procent. Ostasien och Latinamerika har under samma tid avskaffat könsgapet. När det gäller högskole- och universitetsutbildning deltar flickorna mindre än pojkarna i 63 undersökta länder, men *mer* i 65.⁹⁹

De minskade skillnaderna mellan könen har också givit utslag i statistiken över läs- och skrivkunnighet. 1970 beräknades 44,6 av kvinnorna i världen över 15 år vara analfabeter. Den siffran har halverats till 22,6 procent i dag, och ju yngre kvinnorna är desto mer läs- och skrivkunniga är de. Som andel av männens läs- och skrivkunnighet har kvinnornas ökat från 77,5 till 88,6 procent. Fortfarande är emellertid 63 procent av världens analfabeter kvinnor.¹⁰⁰

Kvinnors möjlighet att efter utbildningen få ett betalt arbete är inte bara en ekonomisk fråga, utan lägger också grunden för självständighet och självkänsla. Enligt den internationella arbetsorganisationen ILO är det för många kvinnor "ett avgörande steg mot frihet och självbestämmande". Kvinnor i sysselsättning utanför jordbruket har ökat från 36 till 39 procent 1990–2005. 2005 var globalt sett det första året då

⁹⁸ Barro & Lee 2000, sid 28.

⁹⁹ IBRD & World Bank 2007, sid 26f.

¹⁰⁰ UNESCO:s databas, UNESCO 2002. IBRD & World Bank 2007, sid 114.

jordbruket var en mindre arbetsgivare än tjänstesektorn. Utvecklingen har skett parallellt med att många unga kvinnor har lämnat jordbruket därför att de nu i stället får undervisning. Andelen kvinnor som lönearbetar har enligt ILO ökat från 42,9 till 47,9 procent. Samtidigt ökade också andelen självanställda medan de som uteslutande ägnar sig åt obetalt familjearbete har minskat från 33,2 till 25,1 procent. Snabbast går det i de länder som har snabbast ekonomisk utveckling. I Ostasien nästan halverades andelen obetalda från 38,8 till 20,9 procent.¹⁰¹

När det gäller löneskillnader finns det ingen global statistik, men enligt UNICEF rör det sig om ca 30 procents nominell skillnad i södra Afrika och Latinamerika och 20 procents skillnad i Ostasien, Mellanöstern och Nordafrika. I många lågproduktiva arbeten kan globaliseringen bidra till att minska skillnaderna menar ILO eftersom det kostar att diskriminera talang. ILO sammanfattar det som att de globala könsskillnaderna inom arbetslivet har börjat minska, men att mycket stora gap kvarstår.¹⁰²

Man ska naturligtvis vara försiktig med att överdriva betydelsen av vilka attityder människor uttrycker i opinionsundersökningar. Men det är värt att notera att skepsis mot kvinnors deltagande i yrkesliv, universitet och politik uttrycks betydligt mer sällan i ekonomiskt utvecklade regioner. Enligt UNICEF är de vanligast i Mellanöstern, Afrika och Sydasien, mindre vanliga i Ostasien och Latinamerika, och minst i höginkomstländer.¹⁰³ Det tycks finnas ett samband mellan jämställdhet och tillväxt som förmodligen går åt båda håll: När kvinnor får mer utbildning och gör yrkeskarriär ökar välbördet och rikare länder ökar jämställdheten.¹⁰⁴

¹⁰¹ ILO 2007b.

¹⁰² UNICEF 2006a, sid 40, ILO 2007b. Oostendorp 2004, som utifrån ILO-data hävdar att ekonomisk öppenhet leder till minskade löneskillnader. Samtidigt kan ökad efterfrågan på högutbildad arbetskraft leda till ökade skillnader så länge kvinnor inte får samma utbildning som män.

¹⁰³ UNICEF 2006a, sid 6.

¹⁰⁴ IBRD & WB 2007, sid 108.

4.5. Urbanisering och slum

Den 23 maj 2007 uppgick stadsbefolkningen världen över till 3 303 992 253 personer och landsbygdsbefolkningen till 3 303 866 404, enligt forskare vid North Carolina State University och University of Georgia. För första gången i mänsklighetens historia bodde mer än hälften av planetens befolkning i städer.¹⁰⁵

Många är nödda och tvungna till denna urbanisering eftersom det saknas arbeten och möjligheter på landsbygden. Urbaniseringen och befolkningsökningen gör det emellertid svårt att fylla vissa städer än mer och många hamnar i slummen i städer som Nairobi, Mumbai, Lagos och Dhaka, i ett litet och osäkert bostadsutrymme, utan tillgång till säkert vatten och toaletter. När 28 000 kenyaner i Mathare 4A inte klarar att dela på två offentliga toaletter får de i stället hålla sig med "flygande toaletter" – de fyller helt enkelt en plastpåse och slänger iväg den. Mer än en miljard människor bor i slumstäder.

Det tycks emellertid som att vändpunkten är nådd vad gäller slummens globala tillväxt. Allt fler bor i städer, men allt färre av städernas invånare hamnar i slummen. Andelen slumboende i u-länderna har minskat från 47 till 37 procent mellan 1990 och 2005. En definitionsförändring gör att andelen till viss del bara har minskat på papperet i södra Afrika, men andelen har de facto minskat i samtliga regioner. I Sydasiens minskade andelen från 64 till 43 procent, i Latinamerika från 35 till 27 procent under dessa 15 år.¹⁰⁶

¹⁰⁵ North Carolina State University 2007.

¹⁰⁶ UN 2007, sid 26.

FN konstaterar att människor inte luras till städerna, utan i allmänhet gör ett rationellt val om var deras möjligheter att leva gott är störst. FN konstaterar också att inget land i modern tid har lyckats uppnå ekonomisk tillväxt utan urbanisering. Urbaniseringen är i själva verket en starkt bidragande orsak till att människor får det bättre. UNDP dokumenterar att välfärdsindikatorerna ofta är dramatiskt mycket bättre i städerna. De bästa hälsoförhållandena finns på de mest urbaniserade kontinenterna, medan de är sämst i södra Afrika och Sydasien, där mindre än en tredjedel bor i städer.¹⁰⁷ Tillgången till de flesta välfärdsbringande institutioner och tjänster är större i städer än på landsbygden. Jobben är fler och produktiviteten är högre på grund av större möjlighet till arbetsfördelning och närhet till marknader. Tillgången till sjukvård, livsmedel och säkert vatten är mycket bättre. 73 procent av u-ländernas stadsbefolkning har tillgång till förbättrade sanitära anläggningar, att jämföra med endast 33 procent på landsbygden. Bara drygt hälften av världens befolkning bor i städer, men 75 procent av alla läkare och 60 procent av alla sköterskor gör det. Ett av de stora problemen för framtiden är emellertid att detta för allt fler människor till städerna, vilket sätter ett allt större tryck på denna infrastruktur.¹⁰⁸

¹⁰⁷ UNFPA 2007, UNDP 2000, sid 152, Lindstrand m fl 2006, sid 81.

¹⁰⁸ UNICEF 2006b, sid 32, WHO 2006, sid 8.

5. Indikatorer på samhällsutveckling

5.1. Miljö

Samtidigt som levnadsstandarden har förbättrats har det skett till priset av att många miljöindikatorer pekar åt fel håll. Miljöproblemet är emellertid svårt att avgränsa och inkluderar så många faktorer att det är mycket svårt att på litet utrymme skapa någon samlad bild. Grovt förenklat kan man tala om tre typer av miljöproblem: traditionella, industriella och globala. Om man ska fortsätta förenkla kan sägas att de traditionella miljöproblemen håller på att lösas, de industriella håller på att förvärras i låg- och medelinkomstländer men håller på att lösas i höginkomstländer, och de globala miljöproblemen håller på att försämrans.

5.1.1. Traditionella miljöproblem

De värsta miljöproblemen i världen är sådana som vi inte tänker på i den rika världen därför att vi redan har löst dem. 3 procent av samtliga dödsfall, runt 1,7 miljoner årligen, beror enligt WHO på brist på säkert vatten och sanitära anläggningar. 99,8 procent av dessa dödsfall äger rum i u-länder och en tredjedel i södra Afrika. 90 procent av de drabbade är barn.¹⁰⁹

Ett nästan lika allvarligt problem är att nästan hälften av världens befolkning lagar mat genom att elda inomhus med ved, kol och dynga eftersom de inte har gas eller elektricitet. Eftersom de också saknar ventilation leder det till föroreningsnivåer hemma som kan vara mycket värre än de är utomhus i världens mest nedsmutsade städer. Denna hälsofarliga inomhusluft orsakar lung- och andningsbesvär som tar livet av 1,6 miljoner människor varje år, varav mer än hälften är barn.¹¹⁰

¹⁰⁹ WHO 2002, kap 4.

¹¹⁰ WHO 2007b.

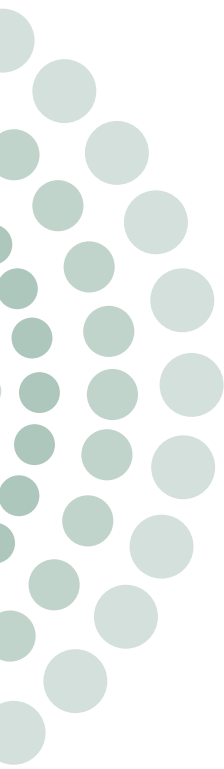
Dessa två miljökatastrofer, dåligt vatten och hygien och förorenad inomhusluft, tar livet av en person var tionde sekund. De är resultat av fattigdom och de löses med välstånd och teknik. I länder som har genomgått industrialiseringen är de praktiskt taget utrotade. Människor som lever på mer än två dollar om dagen löper mindre än hälften så stor risk att dö av vattenburna sjukdomar, dålig sanitet och inomhusluft som de som lever på mindre än två dollar om dagen.¹¹¹ En starkt bidragande faktor bakom minskad spädbarnsdödlighet och ökad medellivslängd är att mänskligheten håller på att komma till rätta med dessa miljöhot. Om man säger att teknisk och ekonomisk utveckling förstör miljön bygger det på att man glömmer bort dessa traditionella miljöproblem. Traditionella miljöskador på liv och hälsa är tio gånger större än industriella i Afrika, fem gånger större i Asien och två och en halv gång större i Latinamerika. Till och med i snabbt industrialiserande Kina är de traditionella miljöskadorna större, om än knappt.¹¹²

5.1.2. Industriella miljöproblem

Det har emellertid inte varit smärtfritt att lösa de traditionella miljöproblemen. De nya produktions- och transportsystemen har skadat naturmiljö och lett till utsläpp av ämnen som påverkar människor, natur och djur negativt. Industriella luftföroreningar leder enligt WHO till sjukdomar som tar livet av ungefär 800 000 människor varje år. Massiv uppodling leder till storskalig avverkning och skadar den biologiska mångfalden. Dessa problem ökar också snabbt när länder tar

¹¹¹ WHO 2002, sid 51.

¹¹² Shyamsundar 2002.

sig ur fattigdom. 16 av världens 20 mest smutsiga städer ligger i Kina, enligt Världsbanken, som menar att miljöförstöring kostar landet 170 miljarder dollar om året.¹¹³

Samtidigt finns det anledning att vara optimistisk, baserat på den minskning av industriella miljöproblem som har skett i världens höginkomstländer sedan början av 1970-talet. Rika länder är inte längre de mest smutsiga. Koncentrationen av farliga partiklar är nästan dubbel så hög i städer i medelinkomstländer som i höginkomstländer och nästan tre gånger större i låginkomstländer.¹¹⁴

Den amerikanska miljömyndigheten uppger att mellan 1976 och 2002 minskade utsläppen av ozon med 31 procent, av svaveldioxid med 70 procent, av kvävedioxid med 41 procent, kolmonoxid med 75 procent, partiklar med 28 procent och bly med 98 procent. Siffrorna för 2004 var de lägsta som hittills uppmätts. Enligt den europeiska miljömyndigheten visade 75 procent av samtliga indikatorer på industriella föroreningar i Europa på en förbättring under 1990-talet. SCB:s luftkvalitetsindex för halter av svaveldioxid, sot och kvävedioxid i svenska tätorter förbättrades från 100 till 43 mellan 1986/87 och 2000/01.¹¹⁵

Även om det finns väldiga miljöproblem på många håll och en del av dem blir värre så går många av de stora trenderna snabbt åt rätt håll i höginkomstländer. Floder, sjöar och vattendrag blir allt mindre övergödda och innehåller allt mindre gifter, bl.a. därför att pappersindustrins utsläpp minskar – i Europa under 1990-talet med nästan 70 procent. Det totala antalet oljeutsläpp i världshaven har minskat med tre fjärdedelar sedan 1980 och mängden utsläppt olja har minskat med mer än 90 procent. Halterna av de flesta miljögifter i modersmjölk, fisk och fågelägg har enligt Naturvårdsverket rasat med cirka tre fjärdedelar sedan 1970-talet. Skogstäcket minskade i främst lågin-

¹¹³ WHO2002, sid 68f, *The Economist* 040821.

¹¹⁴ World Bank 2007c, sid 20–26.

¹¹⁵ Hayward 2004, kap 4, och Hayward 2005, kap 4, EEA 2003, sid 37. Naturvårdsverket & SCB 2001.

komstländerna men även i medelinkomstländerna 1990–2005, men i höginkomstländerna ökade det med 0,1 procent årligen.¹¹⁶

Det Environmental Performance Index som tas fram av miljöinstitutioner vid amerikanska Yale- och Columbiauniversiteten bekräftar välståndets gynnsamma effekt. Detta index betygssätter världens länder enligt 16 breda miljöindikatorer, där 0 står för mest och 100 för minst miljöskadligt. En av slutsatserna är att välstånd är en ”avgörande faktor” för långsiktig ekologisk hållbarhet. Alla länder med en per capita-inkomst över 10 000 dollar har ett värde över 65 och det är lika vanligt med europeiska länder i toppen som med afrikanska länder i botten på listan. Länder som Nigeria, Pakistan och Bangladesh får mindre än 50 i betyg, medan länder som Sverige, Storbritannien och Nya Zeeland närmar sig 90.¹¹⁷

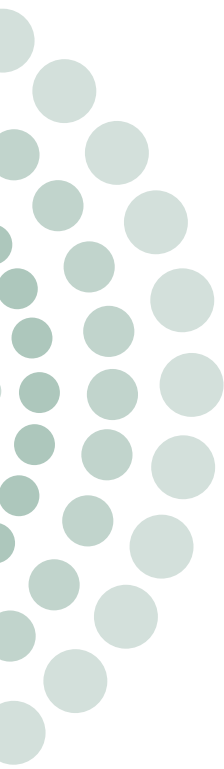
Denna utveckling beror på att välstånd förändrar preferenser. Att öka sitt välstånd på naturens bekostnad är naturligt om det välståndet gör det möjligt att rädda livet på sina barn och få mat på bordet, men när de grundläggande materiella problemen är lösta börjar de flesta efterfråga en god naturmiljö och striktare naturskydd. Dessutom gör välståndets och teknikens utveckling att det blir allt billigare att rena utsläpp och att ta omvägar för att rädda skyddsvärd natur. Bara genom att amerikaner köper nya bilar beräknas utsläppen minska med 80 procent de närmaste 20 åren, bl.a. för att en bil i full fart i dag faktiskt släpper ut mindre än en parkerad bil gjorde 1970 på grund av läckor.¹¹⁸

Många av dessa tekniska förändringar får global effekt. Det största hotet mot den biologiska mångfalden är omvandlingen av vild natur till jordbruksmark. Den tekniska revolutionen i jordbruket har emellertid lett till att vi i dag bara behöver 0,25 hektar odlad mark per capita för att föda planeten, vilket är en halvering sedan början av 1900-talet. Om jordbrukstekniken hade frusits i början av 1960-talet hade

¹¹⁶ EEA 2003, kap 8, ITOPF 2005, Naturvårdsverket 2005, World Bank 2007c.

¹¹⁷ EPI 2007.

¹¹⁸ Schwartz 2003, Ealey & Mercer 2002.

vi behövt avverka ett område som är nästan lika stort som Sydamerika för att klara samma livsmedelsförsörjning.¹¹⁹ Genetiskt modifierade grödor har potential att minska jordbrukets miljöpåverkan än mer. En studie av de genetiskt modifierade grödornas effekt visar att de redan har minskat bruket av insektsgifter med 224 miljoner kilo och växt-husgaserna i jordbruket med nio miljarder kilo, vilket motsvarar ett borttagande av fyra miljoner bilar från våra vägar.¹²⁰

Det är en global trend att välstånd ger miljömedvetenhet. I genomsnitt ökar utsläpp och föroreningar tills ett samhälle har nått en BNP per capita mellan 4 000 och 8 000 dollar om året, därefter börjar de minska. Dessutom tycks den gränsen minska med tiden.¹²¹ Ökad medvetenhet om miljöproblemen, bl.a. tack vare miljörelsen och möjligheten att importera miljöteknik (ofta genom multinationella företags investeringar) gör att fattiga länder angriper problemen på en mycket tidigare ekonomisk nivå än vad industrialiserade länder gjorde. USA började använda blyfri bensin 1975. Då var USA:s BNP per capita 19 803 dollar. Indien och Kina började med blyfri bensin 1997. Då hade de 13 procent av det välstånd amerikanerna hade när de började använda bensinen. I januari 2006 slutade Sydafrika med blyad bensin, och blev då det sista landet i Afrika att göra det.¹²²

Om dagens trender för tillväxt, befolkningsökning och regelsystem fortsätter fram till år 2025 kommer luftkvaliteten i u-landsstäder att förbättras, enligt en Världsbanksstudie. Om dessutom tillväxten ökar, regelverket förbättras och befolkningsökningen minskar beräknar studien att 75 procent av u-landsstäderna år 2025 kommer att ha ungefär lika god luftkvalitet som OECD-länderna har i dag.¹²³ Risken är emellertid att det kommer att bli sämre för väldigt många människor innan det blir bättre.

¹¹⁹ Goklany 2007, sid 122ff, 228

¹²⁰ Brookes & Barfoot 2007.

¹²¹ Anderson 2004, kap 3.

¹²² WDI2007, Goklany 2007, sid 149f.

¹²³ Dasgupta & Wheeler 2004.

5.1.3. Globala miljöproblem

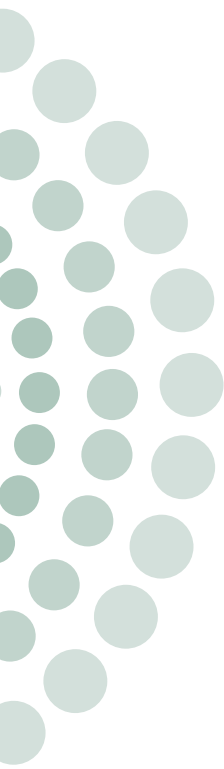
Det finns en form av miljöproblem som allt mer står i centrum för vår uppmärksamhet och som kan kallas globala eftersom deras konsekvenser är gränslösa och inte kan åtgärdas genom endast nationella insatser. På några områden har vi sett internationellt samarbete för att bemöta dem. Det mest effektiva var Montrealprotokollet från 1987 som fasade ut användandet av freoner eftersom dessa tunnade ut jordens ozonskikt.

Andra globala miljöproblem har vi inte kommit till rätta med. Överfiskning av världshaven har lett till att många av planetens fiskbestånd har kollapsat. Enligt FAO är 52 procent av världens fiskebestånd fullt exploaterade och klarar inte ett större utnyttjande. 17 procent av bestånden är överexploaterade och 7 procent är utfiskade. När FAO började övervaka bestånden 1974 var totalt bara 10 procent överexploaterade eller utfiskade. Den stora ökningen kom under 1970- och 80-talen och det gäller särskilt arter som rör sig mellan olika regioner.¹²⁴ När det är fritt fram att fiska (och oftast hårt subventionerat) har fiskare haft incitament att skaffa allt större båtar som successivt tömmer haven, för om de inte tar den sista fisken gör någon annan det. I forskningen är problemet känt som "allmänningarnas tragedi" och tycks bara ha lösts av länder som Island och Nya Zeeland som har skapat individuella och överförbara fiskerättigheter som ger fiskare långsiktiga ekonomiska incitament att ta hand om bestånden.¹²⁵

Den största globala utmaningen är klimatförändringen. Sedan 1995 har vi upplevt 11 av de 12 varmaste åren sedan 1850. Med största säkerhet bidrar människans utsläpp av koldioxid till denna uppvärmning, en av få miljöeffekter som inte har minskat med ökat välstånd.

¹²⁴ FAO 2007, sid 29-32.

¹²⁵ Waldo 2006, Hadley-Kamptz 2003.

FN:s internationella klimatpanel IPCC menar att om vi inte minskar utsläppen riskerar jorden att värmas med mellan 1,1 och 6,4°C grader fram till år 2100 och vattenytan kommer att stiga med mellan 18 och 59 centimeter.¹²⁶ Det riskerar att bidra till mer översvämningar, torka, utrotning av arter, tropiska sjukdomar, orkaner och smältande glaciärer. Konsekvenserna och kostnaderna kan bli mycket stora, särskilt i världens fattiga länder som inte har resurser och teknik för att klara snabba omställningar.

Växthuseffekten visar att människans befrielse ur fattigdom under 1900-talet hade en baksida, men den visar också värdet av fortsatt global tillväxt och teknikutveckling. Om den globala tillväxten håller sig kring två procent per capita årligen kommer den genomsnittliga personen om hundra år att vara ungefär åtta gånger rikare än i dag. Med de resurserna och den vetenskapliga nivån och de tekniska lösningarna som vi kan ha då kommer många av de problem som i dag förskräcker att kunna hanteras mycket lättare. Det är särskilt viktigt eftersom de värsta skadorna riskerar att drabba fattiga länder, delvis just på grund av deras fattigdom. Att ha den bästa beredskapen när problemen kommer står heller inte i motsats till att göra något för att minska dem redan nu, enligt IPCC:s scenarier. Den lägsta uppvärmningen (1,8°C) återfinns i ett globaliseringsscenario med hög tillväxt och en snabbare övergång till ny teknik och informationsekonomi världen över. Scenarierna med mer lokala och regionala lösningar och lägre tillväxt antas leda till betydligt större uppvärmning (2,4°C respektive 3,4°C).

På samma vis som tekniken har löst andra miljöproblem finns potentialen även här. Energiintensiteten i höginkomstländer, mängden energi som krävs för att producera en viss mängd välbstånd, har minskat med 1 procent per år de senaste 150 åren. Om USA:s teknik hade frysts på 1900 års nivå skulle amerikanerna i dag släppa ut tre gånger mer koldioxid än de faktiskt gör.¹²⁷ Faktum är att länder som Sverige, USA, Storbritannien och Frankrike har börjat minska sina koldioxid-

¹²⁶ IPCC 2007.

¹²⁷ Goklany 2007, sid 383-389.

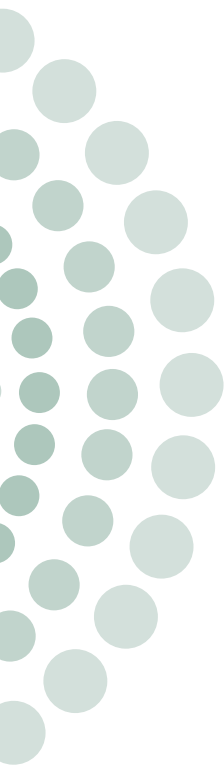
utsläpp per person sedan 1980.¹²⁸ Det hjälper emellertid inte långt när vi blir allt fler på vår jord och främst låg- och medelinkomstländerna ökar sina utsläpp svindlande snabbt när de blir rikare. Men det signalerar att lösningen är att intensifiera redan existerande trender och se till att alternativa bränslen och energiformer utvecklas och faller i pris. Det finns naturligtvis metoder att driva på denna utveckling, t.ex. genom en internationell koldioxidskatt som tvingar oss alla att betala för vårt bidrag till uppvärmningen och gör miljövänliga lösningar mer lukrativa. Hur världens länder hanterar sådana önskvärda lösningar blir ett av de svåraste testen hittills på vår förmåga till internationellt samarbete.

5.2. Naturkatastrofer

En farhåga som har att göra med miljöfrågan gäller risken att människan genom sin påverkan på naturen har gjort världen osäkrare. Högre vattentemperaturer gör att fler orkaner bildas och avverkning, som gör att jorden inte binds, bidrar till översvämningar och ras. Förekomsten av sådana naturkatastrofer dokumenteras av den WHO- och FN-knutna institutionen Centre for Research on the Epidemiology of Disasters vid Université Catholique de Louvain i Bryssel. Dess databas EM-DAT registrerar jordbävningar, tsunamis, översvämningar, vulkanutbrott, stormar, orkaner, torka och svält som leder till att antingen minst tio personer dör, hundra personer drabbas, undantagstillstånd utlyses eller internationell hjälp efterfrågas. Dess ofta citerade siffror visar att antalet rapporterade naturkatastrofer har ökat dramatiskt, från ca 100 1974 till 427 år 2006.¹²⁹

¹²⁸ UNDP 2006, sid 353-356.

¹²⁹ Guha-Sapir m fl 2004.

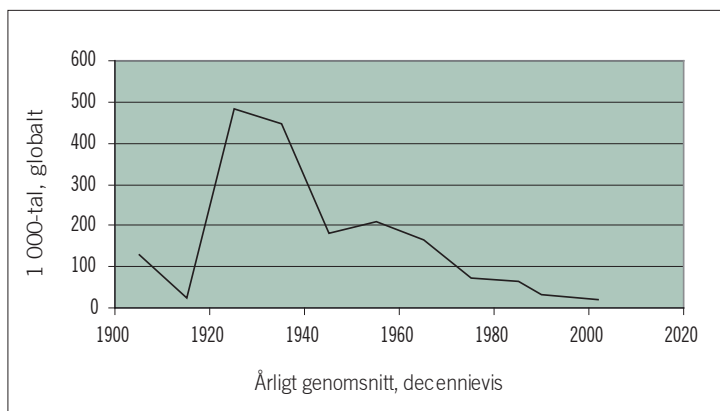

Centret varnar emellertid för att tolka detta som bevis för att människan har tippat någon naturlig balans och hävdar att antalet naturkatastrofer förmodligen inte har ökat signifikant under denna tid. Den troligaste orsaken är i stället bättre information och noggrannare rapportering, något som centret grundades för att åstadkomma. Medierna har blivit mer aktiva, oberoende organisationer rapporterar bättre och länder som har demokratiserats har börjat berätta öppet vad som egentligen händer. Att bättre kunskap har störst betydelse antyds av att antalet inrapporterade katastrofer på ett misstänkt vis har vuxit för varje decennium sedan 1900-talets början, samt att andelen ”små” och ”medelstora” katastrofer har vuxit på de storas bekostnad varje decennium. Antalet katastrofer kan mycket väl ha vuxit bl.a. på grund av miljöpåverkan, men inte så kraftigt som siffrorna antyder.

Däremot visar materialet på två tydliga och motsatta trender. Den första är att allt fler människor drabbas av naturkatastrofer. Växande befolkningar, större befolkningstäthet och ökad bosättning i känsliga områden gör att varje katastrof drabbar betydligt fler och orsakar större skador än förr. Den andra trenden är att allt färre människor dör i naturkatastrofer (ett mått som av naturliga skäl är entydigare och bättre belagt), trots att dokumentationen har blivit bättre och trots att allt fler utsätts för katastrofer. Sedan 1900-talets första decennium har antalet dödsfall på grund av väder och naturfenomen minskat med 85 procent och risken för en enskild person har minskat med mer än 96 procent. Sedan de särskilt drabbade 1920- och 30-talen har dödsfallen minskat med 96 procent och risken för en enskild individ med 99,3 procent. Naturkatastrofer får väldig uppmärksamhet när de inträffar, men de står bara för ca 0,04 av samtliga dödsfall globalt.¹³⁰

¹³⁰ Goklany 2007, sid 172f.

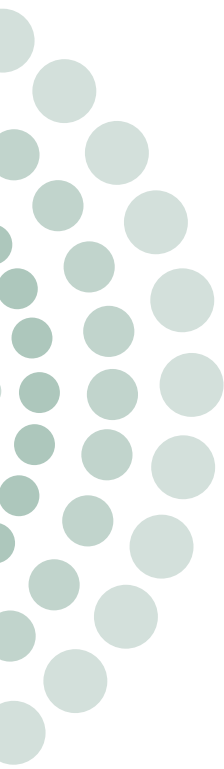
Figur 9: Döda i naturkatastrofer

Källa: Goklany 2007.

Välståndet och den tekniska utvecklingen har givit oss bättre mediciner och sjukvård, säkrare konstruktioner, effektivare varningssystem och bättre förebyggande arbete. Som Brysselcentret konstaterar är det jordbrukssamhällen och fattiga länder som drabbas ojämförligt hårdast av en katastrof, även om den i traditionell mening är lika svår. Detta glömmer vi ofta då vi mäter katastrofers storlek i dess ekonomiska kostnad, men att rika länder också har större ekonomiska värden att förlora är självklart och säger inget om den egentliga skadan.

Det finns en populär uppfattning om att teknikberoende civilisationer skulle klara en kollaps sämre än andra, men den är knappast korrekt. När relativt utvecklade Jugoslavien imploderade i krig i början av 1990-talet kunde befolkningen tillämpa innovativa lösningar för att åtminstone upprätthålla en miniminivå av hygien, säkert vatten, och energi för uppvärmning och matlagning. När redan underutvecklade Sierra Leone drabbades av inbördeskrig kunde inte något sådant improviserat skyddsnet skapas och befolkningen utsattes för misär av förhistoriska proportioner. En lärobok i internationell hälsa sammanfattar:

”Tvärtemot vanliga föreställningar tycks högt utvecklade, teknologiska samhällen ha bättre resurser för att upprätthålla hälsan under krig än fattigare samhällen som använder mindre modern teknik.”¹³¹

Man skulle likt utvecklingskribenten Indur Goklany kunna likna fattigdom vid HIV-virus för ett land – det försämrar immunförsvaret mot alla andra problem också.¹³²

5.3. Krig och terrorism

Det finns argument för att länders ökade beroende av varandra kan minska krigen och konflikterna i världen. Om man angriper ett grannland i dag skulle det förstöra ens egna kunder, leverantörer och investeringar. Som den österrikiske ekonomen Ludwig von Mises har uttryckt det, om skräddaren startar krig mot bagaren får han baka sitt bröd själv sedan.¹³³ Människor som blir rikare och därmed har något att förlora kan också antas vara mindre beredda att sätta allt på spel och i mer demokratiska länder får deras åsikter större inflytande. Å andra sidan finns det de som menar att svagare nationalstater och mindre cementerade internationella allianser kan leda till globalt kaos. Vissa har t.ex. talat om det kalla kriget som en tid av stabilitet och 1990-talets globalisering som en tid av osäkerhet och konflikt. Rent psykologiskt kan förstås en mer förutsägbar brutal situation som upp-

¹³¹ Lindstrand m fl 2006, sid 70 Faktum är att spädbarnsdödligheten i Bosnien och Kroatien minskade med ungefär en fjärdedel under krigsåren, WDI2007.

¹³² Goklany 2007, sid 398.

¹³³ von Mises 1966. Den engelske socialdemokraten Norman Angell förklarade dessa argument i den välargumenterade boken *The Great Illusion* 1909. Tyvärr utbröt första världskriget strax därefter.

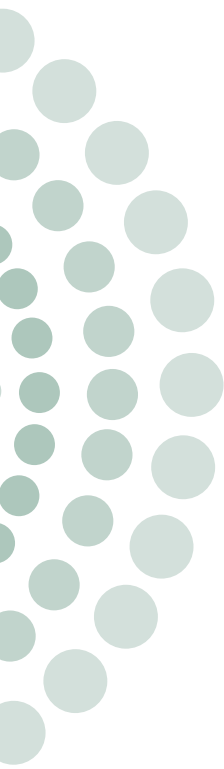
fattas som trygg, men statistiken visar en annan bild. Antalet väpnade konflikter världen runt (främst inbördeskrig) ökade konstant under det kalla kriget och nådde en topp i början av 1990-talet när en rad artificiella statsbildningar upplöstes. Men precis när många tog till orda om konflikternas tidsålder började antalet konflikter både inom och mellan stater minska drastiskt.

Uppsala universitets Conflict Data Program och International Peace Research Institute i Oslo för historisk statistik över väpnade konflikter där minst en stat är inblandad och där antalet döda i strid är minst 25 på ett år (allt från konflikten i Nordirland till invasionen av Irak). 1992 pågick 50 sådana konflikter, men därefter minskade antalet snabbt och 2003 var antalet 29. (Ett land kan vara inblandat i flera konflikter samtidigt. Indien stod för fem av dessa konflikter och Myanmar för tre.) En av de viktigaste orsakerna är att de internationella insatserna för att medla och upprätthålla fred har intensifierats. Sedan det kalla kriget avslutades avbryts fler militära konflikter med en fredsuppgörelse än med att den ena sidan nedkämpas.¹³⁴

Krigen har dessutom blivit mindre blodiga. Under 1970-talet dog 1,2 personer per 1 000 invånare i militära konflikter. Den andelen halverades på 1980-talet och minskade ytterligare under 1990-talet, då andelen var ungefär en tredjedel av vad den varit på 1970-talet och lägre än någon gång under efterkrigstiden. Antalet döda på ett år per militär konflikt har rasat. 1950 dödades 38 000 personer per konflikt, 2005 var motsvarande siffra bara 388. Enligt Human Security Centre vid University of British Columbia dog färre personer i militära konflikter 2005 än något annat år efter andra världskriget. Antalet döda i samtliga konflikter är i dag nästan bara en tiondel av vad det var under det kalla krigets 1980-tal.¹³⁵

¹³⁴ UCDP 2007, Human Security Centre 2005, Human Security Centre 2006.

¹³⁵ Human Security Centre 2005, sid 31f.

Trots Rwanda, Srebrenica och Darfur minskar även förekomsten av folkmord – ett försök att förrinta hela eller delar av en etnisk, nationell, politisk eller religiös grupp. Mellan åtta och tio folkmord pågick varje år under 1970- och 80-talen, enligt Human Security Centres definition. Detta minskade konstant under 1990-talets slut då två folkmord pågick. En uppdatering fram till 2005 visar att det då bara pågick ett massmord av denna typ – folkmordet i Darfur. Sedan 1990-talets början har antalet alltså minskat med 90 procent. Antalet flyktingar har följt samma trend. Antalet som flydde över en gräns ökade under hela kalla kriget till början av 1990-talet och har sedan dess fallit snabbt. 1992 beräknades de vara 17,8 miljoner, 2005 var de 8,4 miljoner, mer än en halvering. Andelen som har flytt i sitt eget land minskade bara marginellt.

Hur är det då med terrorismen, den farsot som har börjat efterträda vår oro för krig? I april 2004 gav det amerikanska utrikesdepartementet ut en uppmärksamman rapport som gjorde gällande att samma positiva trend återfinns där ("Patterns of global terrorism"). Den uppgav att antalet internationella terroristattacker – attentat som inbegriper andra länders medborgare eller territorium – hade minskat med 45 procent mellan 2001 och 2003 till den lägsta nivån sedan 1969. Denna rapport, som användes för att argumentera för att USA höll på att vinna kriget mot terrorismen, visar hur statistik kan missbrukas. Eftersom Utrikesdepartementet inte räknar attentat mot militärer i tjänst utelämnades den lavinartade ökningen av terroristattentat mot amerikanska soldater i Irak. Men än värre var att rapporten klumpade samman "signifikanta" attacker, som dödade, skadade svårt eller ledde till storskalig egendomsförstörelse med "icke-signifikanta" attacker. Det visade sig att det bara var icke-signifikanta attacker som minskade. De signifikanta terroristattentaten hade tvärtom ökat dramatiskt, från 40–60 per år under första hälften av 1990-talet till mer än 170 år 2003.

Det oberoende Memorial Institute for the Prevention of Terrorism menar att terrorismen har följt samma trend som krigen och massmorden fram till början av 2000-talet – en stadig ökning under kalla kriget

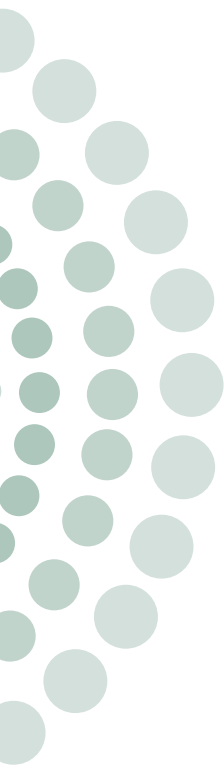
som följdes av en minskning under 1990-talet. Men sedan ändrades mönstret och mellan 2001 och 2004 ökade antalet attacker fyrfaldigt. Dessa siffror bör emellertid inte leda till föreställningar om att man som enskild person löper mer än en försumbar risk att drabbas av terrorism. Attackerna är tvärtom mycket starkt geografiskt koncentrerade, och Kashmir och Irak stod för praktiskt taget hela ökningen. Av 651 attentat 2004 ägde bara 54 rum utanför Mellanöstern och Sydasiens.¹³⁶

5.4. Våldsbrott

Det är svårare att få rättvisande statistik över den globala kriminaliteten än nästan något annat. Definitionen på brottslighet varierar mellan olika länder och vissa länder registrerar dödade i krig som mord. Ofta är statistiken styrd av politiska intressen och dessutom är det bara cirka hälften av staterna som över huvud taget sammanställer brottsstatistik ett givet år. Till detta kommer vanliga problem som stora mörkertal och ibland också att anmälningar inte registreras, vilket är särskilt vanligt när det gäller våldtäkter.

Human Security Centres försök att beräkna den globala mordfrekvensen visar att den har varit relativt stabil 1959–2001, mellan fem och tio mord per 100 000 invånare. Höginkomstländer upplevde en ökning mellan mitten av 1970-talet och början av 1990-talet och därefter en viss minskning. Motsvarande försök att dokumentera våldtäkter visar en väldig ökning mellan 1977 och 2001, från runt fem per 10 000 invånare till mer än tio. Det går emellertid inte att säga i vilken utsträckning det beror på en verklig ökning eller bättre rapportering.¹³⁷

¹³⁶ Terrorism Knowledge Base, Human Security Centre 2005, sid 42ff, Human Security Centre 2006.

En tydlig trend är däremot att stater i allt mindre utsträckning tillämpar dödsstraff. Sedan 1985 har 55 länder avskaffat dödsstraffet (eller begränsat det till extrema omständigheter, som krig). Bara fyra länder har återintroducerat det, varav två återigen har avskaffat det och de två andra (Gambia och Papua nya Guinea) har inte avrättat någon. I dag är det bara 25 länder som använder sig av dödsstraff.¹³⁸

5.5. Politisk frihet

Det finns många skäl att förvänta sig att en öppnare värld hänger ihop med öppnare stater, mer demokratiska styrelseskick och friare medborgare. Tillgång till information, bättre utbildning och ökat välstånd bidrar ofta till krav på större friheter, samtidigt som mer liberala och demokratiska stater oftast bidrar till vidgade personliga friheter och ekonomisk öppenhet. Länder som Taiwan och Sydkorea exemplifierar detta. Samtidigt visar grannlandet Kina att det inte sker med någon automatik.

Trots 1900-talets totalitära utmaningar från fascism, nationalsocialism och kommunism var det i grund och botten demokratins århundrade. Det var det århundrade då västvärlden gav kvinnor och minoriteter rösträtt, då Latinamerika demokratiserades och då föreställningen att demokrati inte kan fungera i Asien och Afrika motbevisades. Det avslutades också med att kommunismen föll samman och att USA och Sovjetunionen slutade stödja diktaturer bara för att de motsatte sig rivalen. En sammanställning från den amerikanska tankesmedjan Freedom House i samband med millennieskiftet visade att andelen

¹³⁷ Human Security Centre 2005, del 2.

¹³⁸ *The Economist* 070428.

av världens befolkning som levde i demokratier ökade från 0 procent 1900 till 31 procent 1950 till 58,2 procent år 2000.¹³⁹

Sedan dess har åtskilliga demokratiska förhoppningar grusats i och med Rysslands återfall i auktoritärt styre, oförmågan att etablera demokrati i Irak och militärkupperna i Thailand och Bangladesh. Stigande råvarupriser har också givit ökad livslängd och självsäkerhet till en rad gas- och oljerika auktoritära stater. Ändå har den demokratiska trenden inte vänts till sin motsats. Sedan millennieavstämningen har antalet demokratiska länder ökat från 120 till 123. Under de 30 åren mellan 1976 och 2006 ökade antalet "fria" länder från 42 till 90, antalet "delvis fria" från 49 till 58, medan antalet "ofria" minskade från 68 till 45.¹⁴⁰

Freedom House betygssätter också den frihet som olika länder ger pressen och medierna. 1984 bedömde tankesmedjan att 23 procent av länderna var "fria" i det avseendet, 20 procent var "delvis fria" och 57 procent var "ofria". Detta har kontinuerligt förbättrats. År 2007 bedömer de att andelen fria länder har ökat till 38 procent, andelen delvis fria till 30 procent och andelen ofria har minskat till 32 procent. Trots en positiv global trend har mediefriheten beskurits drastiskt i många tidigare Sovjetrepubliker de senaste åren.¹⁴¹

¹³⁹ Freedom House 2000.

¹⁴⁰ Freedom House 2007a.

¹⁴¹ Freedom House 2007b.

5.6. Ekonomisk frihet

Även i termer av ekonomi har världen blivit mer fri. Det är också intimt förknippat med globaliseringen, både som orsak och verkan. Economic Freedom of the World är ett internationellt forskningsprojekt lett av den kanadensiska tankesmedjan Fraser Institute som årligen rankar hur mycket länder tillämpar frihandel, öppna marknader, få regleringar och låga skatter på en skala från 1 till 10. Hongkong kommer först med 8,7 i den senaste rankingen och Zimbabwe sist med 2,8. Sverige kommer på delad 24:e plats med 7,3. Mellan 1980 och 2004 har det globala genomsnittet ökat från 5,1 till 6,5. Världen har gått från att vara snäppet mer ekonomiskt ofritt än Niger och Chad till att bli ungefär lika ekonomiskt liberalt som Mexiko och Thailand. Framför allt har marginalskatter sänkts, handelsbarriärer har avskaffats och valutorna utsatts för mindre politisk styrning.¹⁴²

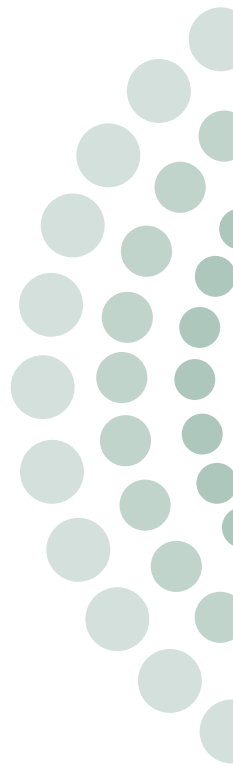
En central aspekt av ekonomisk frihet handlar om äganderätt. De flesta människor i u-länder lever på mark och i bostäder med oklara egendomsförhållanden eller som formellt ägs av staten. Det gör att de inte har incitament att investera och förbättra, får svårigheter att låna kapital och riskerar att tvingas bort när som helst. Den peruanske ekonomen Hernando de Soto menar att människor i låg- och medelinkomstländer egentligen innehar oregistrerad mark och bostäder till ett värde av 9,3 biljoner dollar, ungefär lika mycket som värdet av alla företag på börserna i världens 20 rikaste länder. Men eftersom de inte har lagens skydd kan de inte låna med egendomen som säkerhet, investera i den eller sälja den och de fastnar i den informella ekonomin.¹⁴³

¹⁴² Gwartney & Lawson 2006.

¹⁴³ de Soto 2000.

En studie av 60 länder visade att 6,7 miljoner människor vräktes från sina hem mellan år 2000 och 2002, en ökning med 2,5 miljoner från de två föregående åren. I de flesta fall är det afrikanska och asiatiska stater som tvångsflyttar människor för att ge plats åt infrastrukturprojekt eller allmän "försköning" av stadsbilden. Men det finns också exempel på att den politiska makten stjälar egendom för privata syften. Ofta sker det utan någon juridisk process och förvarning. Ett av FN:s millenniemål handlar om att ge människor legalt skydd för sitt boende, t.ex. genom äganderätt eller genom hyra av någon annan som har legal rätt till bostaden. Det finns ännu inte någon global statistik kring detta, men UN-HABITAT arbetar med att ta fram en metodologi.¹⁴⁴

¹⁴⁴ UN-Habitat 2006.

6. Är det globaliseringens förtjänst?

Mänskligheten har upplevt dramatiska framsteg när det gäller att bekämpa fattigdom, hunger och ohälsa de senaste decennierna. På grund av de väldiga dimensionerna är det inte troligt att vi någonsin igen kommer att få uppleva en så storskalig utveckling som vi är inne i just nu. Ett tydligt tecken på globaliseringens betydelse för resultaten är att det är de regioner som snabbast har integrerats i den globala ekonomin som har lett denna utveckling. Globalt gäller det Ostasien, regionalt gäller det de länder på varje kontinent som har fått se mest av handel och investeringar, och nationellt gäller det städer och kustrensor som har mest kontakt med omvärlden. Samtidigt finns det förlorare, särskilt gäller det Afrika söder om Sahara, som inte bara har drabbats hårdare av sjukdomar, vanstyre och krig, utan också har drabbats hårdare av uteblivna internationella investeringar och utebliven handel med omvärlden. Som förre FN-chefen Kofi Annan konstaterade vid ett UNCTAD-möte i Bangkok år 2000:

”...de stora förlorarna i dagens mycket ojämlika värld är inte de som har utsatts för alltför mycket globalisering. Det är de som har lämnats utanför globaliseringen.”

Ett sätt att påvisa globaliseringens betydelse för utvecklingen är att titta på hur fattiga länder klarar sig i relation till hur rika länder gjorde på motsvarande välfärdsnivå. Om de har bättre standard, hälsa och välfärd än vi hade på motsvarande nivå tyder det på att fattiga länder kan dra nytta av kunskap och teknik som de inte skulle ha haft utan internationellt utbyte och samverkan. Så är det. Världens medelinkomstländer är i dag på den ekonomiska nivå som Storbritannien, det först industrialiserade landet, var på i slutet av 1920-talet, ändå är deras medellivslängd tio år längre än Storbritanniens var då, och deras spädbarnsdödlighet är mindre än hälften. Fattiga länders utveckling är betydligt snabbare än den vi genomgick på motsvarande ekonomiska nivå. UNDP konstaterar: ”Under de senaste 50 åren har de flesta u-

länder åstadkommit framsteg i hälsa och utbildning som det tog 200 år att åstadkomma i rika länder”. Och i vissa fall är det en underdrift. Det tog Storbritannien ungefär 400 år att öka medellivslängden från 30 till 60 år. Indien gjorde nyligen detsamma på lite drygt 50 år.¹⁴⁵

Ekonomhistorikern Nicholas Crafts har visat att de indikatorer på inkomst, livslängd och analfabetism som utgör UNDP:s Human Development Index (HDI) har konvergerat mellan u-länder och i-länder sedan 1950. Afrikas HDI, jämfört med Västeuropas, ökade från 23 till 47 procent, Sydasiens från 21 till 48, Ostasiens från 39 till 80 och Latinamerikas från 56 till 80 procent. Kinas framfart förtjänar särskilt att nämnas då det ökade sin andel från 20 till 70 procent under denna tid. Enligt Crafts sammanställning har vartenda låg- och medelinkomstland som det finns statistik från närmat sig det ledande landet mellan 1950 och 1995.¹⁴⁶ En undersökning av bl.a. den nobelprisbelönade ekonomen Gary Becker visade att om man räknar ut ett värde på ”fullständig inkomst” som inkluderar medellivslängd så konvergerar den snabbt. Den fattigaste hälften av länderna växte en dryg tredjedel snabbare än den rikaste hälften 1960–2000.¹⁴⁷

Denna konvergens dokumenterade Världsbanksekonomen Charles Kenny i en rapport med den talande titeln ”Why are we worried about income? Nearly everything that matters is converging”. Efter att välfärdsindikatorerna i u- och i-länder hade blivit allt mer ojämlika fram till ungefär 1950 har de sedan dess börjat närma sig varandra snabbt. Skillnaden i praktiskt taget allt Kenny tittade på – livslängd, barnhälsa, analfabetism, infrastruktur och ölproduktion (!) – har minskat mellan fattiga och rika länder.

¹⁴⁵ UNDP 2003, sid 86, Kenny 2005.

¹⁴⁶ Crafts 2000.

¹⁴⁷ Becker m fl 2005.

Den trenden står sig fortfarande. Tabell 6 och 7 illustrerar hur världens fattiga länder närmar sig världens rika länder i livslängd och spädbarnsdödlighet, och detta trots att höginkomstländerna under dessa 45 år ökade livslängden med tio år och minskade spädbarnsdödligheten från 37 till sex per 1 000 födda.

Tabell 6. Kortare förväntad livslängd än i höginkomstländer, antal år

	1960	2005
Medelinkomstländer	23 år	9 år
Låginkomstländer	26 år	20 år
Minst utvecklade	30 år	27 år

Tabell 7. Större spädbarnsdödlighet än i höginkomstländer, antal per 1 000 födda

	1960	2005
Medelinkomstländer	89	24
Låginkomstländer	112	69
Minst utvecklade	132	87

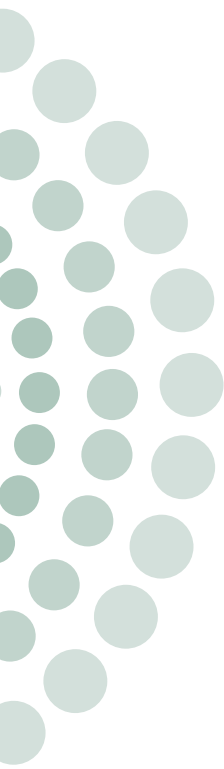
Källa: WDI2007.

Utvecklingen beror inte främst på att fattiga länder har blivit rikare eller på att det är svårt för länder som redan har god statistik att förbättra den ännu mer även om det också stämmer (det är svårt att komma över 100 procents skoldeltagande eller under noll procents spädbarnsdödlighet). Den främsta förklaringen är istället att det har blivit allt lättare att på varje given inkomstnivå köpa sig goda förutsättningar. 1950 var den förväntade medellivslängden i ett land med BNP per capita på 300 dollar 33 år, 1999 var den 46 år. För ett land med BNP per capita på 3 000 dollar var den förväntade livslängden 1950 59 år och 1999 64 år. Samma summa pengar kan alltså "köpa" ungefär ett decennium längre livslängd i dag än för 50 år sedan.¹⁴⁸ Samma mönster kan man se vad gäller minskad undernäring. Även om ett land inte skulle ha rört sig ur fläcken ekonomiskt sedan 1975 kunde det år 2002 konsumera 166 fler kalorier per capita och dag. Under samma tid ledde länders ökade välstånd till att de hade råd att konsumera ytterligare 157 kalorier per capita och dag. Något förenklat innebär det att bättre teknik för livsmedelsproduktion och – distribution hade en något större effekt än ökat välstånd för att konsumtionen kunde öka med totalt 323 kalorier. Lägre priser var något viktigare än ökade inkomster.¹⁴⁹

Kennys slutsats är att globaliseringen är underskattad som framstegsbringare, eftersom den gör det lättare för länder att utnyttja kunskap och teknik från andra delar av världen, och de som tjänar mest på det är de som omedelbart kan utnyttja kunskap och teknik som det har tagit andra länder många generationer och miljarder att utveckla. U-länder kan till mycket låg kostnad revolutionera sina kommunikationer med mobiltelefoner och rädda livet på sina barn med vacciner som har uppfunnits, utvecklats och producerats på andra sidan jordklotet. Den infrastruktur som skapats för handel och kommunikation kan också

¹⁴⁸ Kenny 2005.

¹⁴⁹ Goklany sid 24f.

användas till att distribuera vetenskapliga resultat och mediciner. Ekonomen William Easterly har visat att det finns ett samband mellan ett lands välfärdsindikatorer och dess tillväxt under de senaste 40 åren, men att sambandet mellan dess välfärdsindikatorer och den globala tillväxten är ännu starkare. Dvs den viktigaste faktorn för att ett land ska få bättre utbildning eller hälsa är att andra länder också har fått det – ett tydligt tecken på att vetenskapliga och tekniska genombrott får allt lättare att ta sig över gränserna. Det är svårt att upptäcka antibiotika eller uppfinna Internet, men det är lätt att använda det när någon annan redan har gjort det.¹⁵⁰

Sådana spridningseffekter har tidigare dokumenterats mellan USA och Storbritannien. Trender i minskad dödlighet bland spädbarn och medelålders inträder först i USA, på grund av den snabba introduktionen av nya mediciner och ny teknik i den konkurrensdrivna sjukvården, men i genomsnitt når de Storbritannien redan fyra år senare, när tekniken visat sig fungera och börjat sjunka i pris. Globaliseringen tycks bidra till att detta mönster globaliseras.¹⁵¹

Det gör att även en kontinent som Afrika, som har misslyckats ekonomiskt och som har misshandlats av sjukdomar, despoter och kleptokrater, har börjat närma sig den rika världen i termer av välfärd. 1960–1999 gick Afrikas barnaöverlevnad som andel av höginkomstländernas från 77 till 84 procent, livslängden gick från 57 till 60 procent och deltagandet i primär utbildning från 35 till 70 procent.¹⁵²

Men det är inte nog att fattiga länder kan köpa levnadsstandard billigare än vad vi gjorde. De blir också rikare snabbare än vad vi blev. Under den snabba utvecklingens 1800-tal hade framgångsrika länder

¹⁵⁰ Easterly 1999. Tekniköverföring är emellertid inte tillräcklig. Indien införde sanitära projekt tidigare än Japan och delar av Europa men utan ekonomisk utveckling blev det omöjligt att upprätthålla hygien runt om i byarna.

¹⁵¹ Deaton 2004, Deaton & Paxson 2001.

¹⁵² Kenny 2005.

som USA och Storbritannien en tillväxt på cirka 1 procent per capita. De senaste tio åren har världens låg- och medelinkomstländer haft en tillväxt på cirka 4,6 procent per capita.

Det finns ett samband med globaliseringen. När Storbritannien började industrialiseras i slutet av 1700-talet tvingades det utveckla det mesta på egen hand. När Sverige gjorde det 100 år senare kunde vi importera teknik från andra länder, vi kunde låna internationellt kapital för att bygga våra järnvägar och vi kunde sälja snilleindustriernas produkter till rikare marknader. När Kina ytterligare 100 år senare industrialiseras finns det fler rika länder än någonsin vilkas idéer, teknik och marknader kan utnyttjas. För Storbritannien tog det 60 år att fördubbla sin BNP per capita, för Sverige tog det 40 år, för Kina tog det mindre än tio år.

Under efterkrigstiden ser vi ingen generell konvergens mellan fattiga och rika länder, men förklaringen är att de flesta fattiga länder inte har haft öppna ekonomier, som har kunnat utnyttja utlandets idéer, investeringar och marknader (samt att industrialiserade länder ofta har agerat protektionistiskt). Fattiga länder som har haft öppna ekonomier har emellertid vuxit snabbare än inte bara sina slutna grannländer, utan också snabbare än höginkomstländerna. Det senaste decenniet gäller det u-länderna generellt.¹⁵³

Globaliseringen tycks alltså ha en dubbel effekt på välfärdsförbättringar. Dels bidrar den till att länder kan köpa välfärdsförbättringar på en lägre ekonomisk nivå än de annars skulle ha kunnat göra, dels bidrar den till att u-länder har förutsättningen att förbättra sitt ekonomiska läge snabbare än de annars skulle ha gjort.

¹⁵³ Sachs & Warner 1995, Collier & Dollar 2002.

7. Slutsatser

Det vi fortfarande kallar u-länder är med raska steg på väg bort från stereotyperna. Vad gäller välstånd och hälsa befinner sig Indien i dag ungefär på svensk 1910-talsnivå, Kina är där vi var på 1940-talet, Mexiko och Brasilien är där Sverige var runt år 1950 och Sydkorea är där Sverige var på 1980-talet.¹⁵⁴ Skillnaden är att dessa länder i dag har tillgång till teknik och kunskap som inte fanns på den tiden, inte minst inom kommunikation, transport och forskning, vilket lägger grunden för fortsatta framsteg.

Om rådande trender fortsätter kommer vi år 2030 att leva i en väldigt annorlunda värld. Enligt Världsbanken kommer BNP per capita i låg- och medelinkomstländerna att öka från 4 800 till 11 000 dollar, vilket innebär att de kommer att vara lika rika som Tjeckien är i dag. Länder som Kina, Mexiko och Turkiet kommer att ligga ungefär på Spaniens välståndsnivå. Detta för samtidigt med sig att u-ländernas "medelklass", den grupp som tjänar mellan 4 000 och 17 000 dollar, kommer att öka från 400 miljoner till 1,2 miljarder.¹⁵⁵

Naturligtvis finns det anledning att välkomna den dramatiska välfärdsförbättring som äger rum runt om i världen. Mer än så: Om vårt främsta mål är att så många människor som möjligt tillåts leva goda liv med hög levnadsstandard bör vi välkomna denna utveckling även om den skadade vår del av världen ekonomiskt. Eftersom pengar har en avtagande marginalnytta i termer av vilken levnadsstandard vi kan köpa är det viktigare att de blir rika än att vi blir rikare. Om globaliseringen leder till att de tar jobb och exportmöjligheter från oss ökar det den globala levnadsstandarden, samtidigt som det drabbar regioner som har mer resurser att hantera de problem som uppkommer. Särskilt de som i decennier har argumenterat för internationell omfördelning borde jubla.

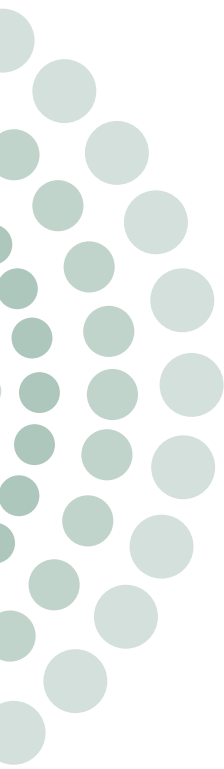
¹⁵⁴ Södra Afrika är emellertid fortfarande fast i mitten av 1800-talet. Statistiken hämtad från Gapminder.

¹⁵⁵ World Bank 2007b.

Men ekonomi är inte ett nollsummespel. På samma vis som dagens låg- och medelinkomstländer har tjänat på att det har funnits rikare länder att köpa av, sälja till och låna kapital och idéer ifrån kan vi förstås tjäna på att andra blir rikare och kan göra mer. Så kan vi skapa en ännu effektivare internationell arbetsfördelning.¹⁵⁶ Särskilt för en liten befolkning som inte kan komma på alla goda idéer själva, tillverka allt själva eller har tillräcklig hemmamarknad för att åstadkomma väldiga stordriftsfördelar, finns det mycket att vinna på en öppnare värld. Det var så Sverige inledde sin välståndssaga i slutet av den förra globaliseringsepok. Även utlandets forskning och innovationer gynnade vårt land. Bessemerprocessen för att producera stål, telefonen och bilen blev tre av Sveriges viktigaste innovationer, men deras ursprung fanns i Storbritannien, USA och Tyskland. Eftersom svenskarna var utåtblickande och befann sig mitt i den internationella konversationen och konkurrensen tog de emellertid snabbt till sig det senaste och utvecklade det för egna syften. Sverige borde kunna vara lika bra på det även om innovationerna i framtiden kommer från kineser och indier. När allt fler kan skapa värden finns det mer än någonsin att tjäna på att delta och ta del av detta, men det innebär också att det finns mer än någonsin att förlora på att ställa sig utanför det. Kostnaden för direkt och indirekt protektionism ökar. Det är bara om vi av rädsla för omvärlden stänger den ute som vi förlorar vår förmåga att hantera den och konkurrera med den. Det vi har att frukta allra mest är alltså fruktan själv.

Möjligheterna till export för ett land som konstant uppgraderar kunskaper, forskning och teknik är större än någonsin. Tack vare den avancerade internationella arbetsfördelningen kan det räcka att vara bra i ganska små nischer för att man ska få väldig utväxling av det. Redan i dag går över hälften av USA:s, EU:s och Japans export till de nya tillväxtländerna i syd, och deras handel med dem växer dubbelt

¹⁵⁶ En studie från Peterson Institute for International Economics beräknar att USA har tjänat mellan 800 och 1 400 miljarder dollar årligen på sina frihandelsreformer efter andra världskriget. Det blir mellan 7 000 och 13 000 dollar per hushåll. Bradford m.fl. 2006.

så snabbt som handeln med varandra. Vi har bara sett början. Enligt McKinsey kommer köpkraften i dessa tillväxtmarknader att vara nära den samlade köpkraften i Västeuropa år 2015.¹⁵⁷ Sverige har redan gynnats mer än de flesta och borde kunna utnyttja att kunder här under lång tid har efterfrågat kvalitet, säkerhet och miljömedvetenhet som medelinkomstländer nu börjar få råd att efterfråga. Rikare människor tittar inte bara på produktionskostnaden och prislappen.

Men om vi ska kunna bidra i en global ekonomi bör vi inte försöka komma på och peka ut de framtida vinnare eller lämpliga branscher som ska bära upp svensk ekonomi. I naturen finns det arter som är perfekt anpassade för just den lilla nisch som de bebor. De har det väldigt bra – så länge inget förändras. Men om vädret förändras eller en ny fiende gör entré är risken stor att de går under. Det finns också arter som har mycket enklare försvarsmekanismer, men som klarar av nya omgivningar, plötsliga förändringar och oväntade hot. Kackerlackan reagerar på små luftpuffar, oavsett om det är en angripare, en rullande sten eller en kärnvapenattack. Det har hållit den vid liv i miljontals år.¹⁵⁸

I en värld där allt fler har allt större möjligheter att konkurrera är det farligt att vara perfekt anpassad för en statisk situation. Motsvarigheten till att reagera på luftpuffar i den globala ekonomin är att reagera på omvärlden och att snabbt ställa om sig efter nya förhållanden, ny kunskap, ny teknik, nya affärsmodeller, ny efterfrågan. Att vara snabbriktig är den bästa försvarsmekanismen. Plötsligt kan det uppstå nya nischer för svenska företag på den globala marknaden och lika plötsligt kan gamla företag och branscher undermineras av utländsk konkurrens. För att kunna utnyttja det måste vi snabbt kunna föra över kapital och arbetskraft till sådana sektorer. En reglering som kanske har verkat rimlig på hemmaplan kan i ett sådant perspektiv förstöra möjligheter.

¹⁵⁷ Davis 2006.

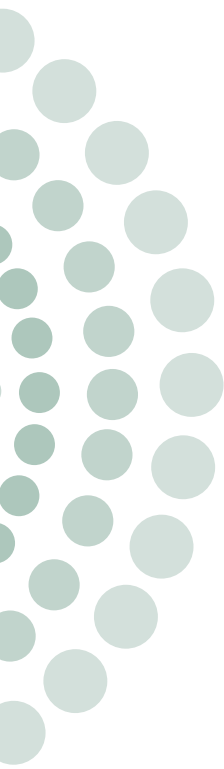
¹⁵⁸ Bookstaber 2007.

För att ta ett aktuellt exempel: Ökad efterfrågan på mjölkprodukter i främst Kina har snabbt drivit upp priserna på den europeiska marknaden. Det borde vara en möjlighet för europeiska bönder att öka sin produktion, men de hindras av EU:s mjölkkvoter som har införts för att hindra att subventionerna leder till allt för stor överproduktion. Det är ett trivialt exempel, men kan t.ex. tillämpas på tjänstesektorn som i EU skyddas från frihandel på ett sätt som industriproduktionen inte gör. Problemet är att det innebär att våra ekonomier faktiskt blir mindre konkurrensutsatta ju mer våra ekonomier domineras av tjänster. För Sveriges del finns det särskild anledning att nämna högre utbildning och sjukvård, två områden där vi borde kunna vara framgångsrika exportörer, men som har barrikaderats för det privata kapital och de kommersiella intressen som skulle kunna utveckla dem.

Behovet av snabbare omställningar gör det allt mer kostsamt att upprätthålla arbetsmarknadsregleringar som gör det riskabelt för arbetsgivare att anställa och för anställda att byta jobb. Lönebildnings- och skattesystem som minskar drivkrafterna att söka de arbeten som är mest efterfrågade minskar också flexibiliteten. Det finns ingen anledning att tro att globaliseringen skulle omöjliggöra en välfärdsstat, men ersättningsystemen måste uppmuntra rörlighet i stället för inlåsnings. Det skulle exempelvis vara intressant att pröva om resurser kan flyttas från arbetslöshetsförsäkringen till en anställningsförsäkring, så att en person som tar ett sämre betalt jobb än det hon tvingats lämna får en del av mellanskillnaden under en viss tid. Det skulle ge arbetslösa starka drivkrafter att snabbt återgå till arbetsmarknaden.¹⁵⁹

En öppen värld, med frihet för människor, varor, tjänster och kapital att röra sig över gränser borde vara ett centralt mål för Sverige, inte minst borde det vara prioriterat att få EU att öppna sina marknader

¹⁵⁹ Ett sådant förslag presenteras i Burtless m.fl. 1998, kap 7.

för världens låg- och medelinkomstländer och ta bort de subventioner som förstör den fria konkurrensen. Frihandel handlar både om vår egen ekonomiska framtid och om den ekonomiska och sociala utvecklingen i världens fattiga länder. En 75-procentig minskning av alla tullar och handelsstörande subventioner skulle enligt Världsbanken öka den globala snittinkomsten med 7 procent fram till 2025, men ännu mer intressant är att de fattigaste 30 procenten skulle tjäna dubbelt så mycket som de rikaste 30 procenten.¹⁶⁰

Samtidigt måste vi inse att vi inte kan ställa samma krav på dessa länder som vi gör på hemmaplan. Det finns vissa universella värden som alla bör leva upp till oavsett utvecklingsnivå, som demokrati och avskaffande av tvångsarbete. Men det finns också många betingelser som är ett resultat av välstånd och teknik, som goda arbetsförhållanden och avskaffande av barnarbete. De krav som ibland ställs av globaliseringskritiker, att vi inte ska handla fritt med länder innan de åtgärdar sådana problem, riskerar att ställa dem inför ett moment 22. Om Sveriges exportmarknader hade ställt sådana krav i slutet av 1800-talet hade vi förmodligen inte fått de exportintäkter vi behövde för att lösa just de problemen.

Samma perspektiv bör tillämpas på miljöförstöring. Eftersom västvärlden har nått en aldrig tidigare skådad välståndsnivå kan vi satsa väldiga resurser på att minimera vår påverkan på naturen. Andra länder ställs emellertid inför helt andra val och om vi då försöker tvinga på dem våra preferenser kan det vålla stor skada. Svenska biståndsmedel har t.ex. använts för att blockera dammbyggen i u-länder, trots att det är bristen på moderna energikällor som gör att klinker inte fungerar, att jordbruk förblir improduktiva och att hundratusentals barn dör av förgiftad inomhusluft.¹⁶¹ Om vi ska kunna bidra till att rädda naturen utan att människor dör på kuppen kan det inte byggas på att

¹⁶⁰ World Bank 2007b, sid 90f.

¹⁶¹ Mallaby 2004.

vi hindrar u-länderna från att lösa dagens problem, i stället måste det byggas på att vi hjälper dem att samtidigt lösa morgondagens problem genom överföring av grön teknik.

Det är viktigt att vi förstår att våra ekonomiska beslut inte bara har ekonomiska konsekvenser. Inom en generation kommer Kina att vara världens största ekonomi och en stormakt med avgörande inflytande över världens utveckling. Hur kommer dessa rika kineser då att se på Sverige och västvärlden? Den bilden håller på att formas just nu. Kommer de att tycka att vi gjorde vad vi kunde för att hjälpa dem att sätta sina barn i skolan, genom att ta bort handelshinder och välkomna konkurrens, eller kommer de att tycka att vi gjorde allt för att hålla kvar dem i fattigdom genom protektionism och regleringar? Svaret på den frågan bidrar till att avgöra om Kinas uppgång som stormakt kan ske fredligt med internationellt samarbete och handel och utan allt för mycket friktion.

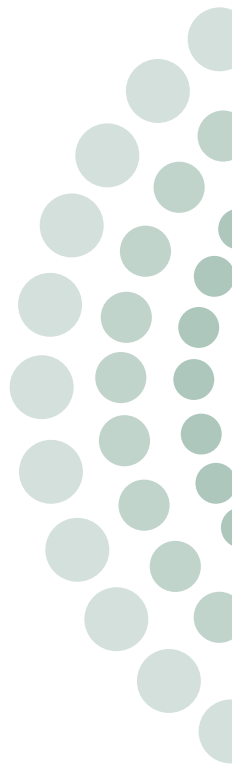
Sammanfattning

Mycket av globaliseringsdebatten har behandlat frågan om mänskligheten har fått det bättre eller sämre under den tid som politisk och ekonomisk liberalisering och kommunikations- och transportteknik har börjat integrera länder och ekonomier. Den här rapporten går igenom den officiella statistiken från internationella organisationer om mänsklighetens välfärd i bredast tänkbara mening: välstånd, fattigdom, hälsa, säkerhet, livschanser, miljö och rättighetsskydd. Resultatet är slående.

Decennierna sedan 1960 har vi förmodligen upplevt den största förbättringen av mänsklig levnadsstandard som någonsin har inträffat. Den extrema fattigdomen, undernäringen, analfabetismen, barnarbetet, spädbarnsdödligheten och andelen som saknar säkert vatten har mer än halverats under denna tid och under varje decennium har medellivslängden ökat med fyra år. Tekniken och välståndet har gjort det möjligt för allt fler fattiga och sjuka att överleva. Ändå har andelen av mänskligheten som är fattig och sjuk minskat, vilket tyder på ännu större framsteg än siffrorna kan förmedla. Risken för en individ att utsättas för krig, dö i en naturkatastrof eller underkastas en diktatur har blivit mindre än i någon annan epok vi känner till. Och hon har större chans att leva till sin pensionsdag än hennes förfäder hade att uppleva sin femårsdag.

Globaliseringen är inte orsaken till alla dessa förbättringar, men genom att befärma ekonomisk utveckling och kunskaps- och teknikspridning bidrar den till dem. Få saker förutsäger bättre ett lands förestående förbättringar av utbildning eller hälsa än förbättringar som har gjorts i andra länder. I denna sammankopplade värld kliver bra idéer snabbt över gränserna. Världens låg- och medelinkomstländer kan omedelbart utnyttja kunskap och teknik som det tagit rikare länder många generationer att utveckla. Därför håller de på att närma sig höginkomstländerna i välståndsnivå. Vi i väst upplever just nu en kopernikansk revolution, vi tvingas inse att vi inte är universums mittpunkt.

Allt blir inte bättre. När fattiga länder moderniseras ökar den industriella miljöförstörelsen och människan håller på att fiska ut världshaven och värma upp klimatet. Ett rikare liv medför också nya välvärdssjukdomar och risker för psykisk ohälsa. Bara för att färre drabbas av fattigdom, hunger och konflikter gör det inte heller det till mindre av tragedi för dem som gör det. Men på det stora hela har människan löst fler problem än hon har skapat under de senaste decennierna. Den mänskliga utvecklingen har varit snabbare än någonsin och omfattat fler människor än någonsin. Överlag pekar indikatorerna på dramatiska framsteg: Aldrig förr har människan varit rikare, friskare, friare, säkrare eller lyckligare än hon är i dag. Den gamla goda tiden är nu.

Litteratur

ADB, Key indicators 2007. Mandaluyong City: Asian Development Bank, 2007.

Anderson, Terry (red), You have to admit it's getting better : from economic prosperity to environmental quality. Stanford, CA: Hoover Institution Press, 2004.

Bailey, Ronald, Liberation biology. New York: Prometheus Books, 2005.

Barro, Robert J & Jong-Wha Lee, "International data on educational attainment: Updates and implications". Center for International Development at Harvard University, Working paper 42, april 2000.

Becker, Gary S, Thomas J Philipson, & Rodrigo R Soares, "The quantity and quality of life and the evolution of world inequality", American Economic Review, vol 95, nr 1, 2005.

Bhalla, Surjit S, Imagine there's no country : poverty, inequality, and growth in the era of globalization. Washington, DC: Institute for International Economics, 2002.

Bookstaber, Richard, A demon of our own design. New Jersey: Wiley, 2007.

Bourguignon, Francois & Christian Morrisson, "Inequality among world citizens: 1820-1992", American Economic Review, vol 92, nr 4, september 2002.

Bradford, Scott C, Paul L E Grieco & Gary Clyde Hufbauer, "The Payoff to America from Globalisation", The World Economy, vol 29, nr 7, 2006.

Brookes, Graham & Peter Barfoot, "Global impact of biotech crops: socio-economic and environmental effects in the first ten years of commercial use". Ag-BioForum, vol 9, nr 3, 2007.

Burtless, Gary, Robert Z Lawrence, Robert E Litan & Robert J Shapiro, Globalphobia: confronting fears about open trade. Washington, DC: Brookings Institution Press, 1998.

de Carvalho Filho, Irineu & Marcos Chamon, "The myth of post-reform income stagnation in Brazil". IMF Working paper 06/275, december 2006.

Chen, Shaohua & Martin Ravallion, "Absolute poverty measures for the developing world, 1981-2004", World Bank, mars 2007.

Collier, Paul & David Dollar, Globalization, growth, and poverty : building an inclusive world economy. Washington, DC: World Bank, 2002

Crafts, Nicholas, "Is economic growth good for us?" World Economics, vol 4, nr 3, 2003.

———, "Globalization and growth in the 20th century", IMF Working paper 00/44, mars 2000.

Dasgupta, Susmita & David Wheeler, "Environment during growth", i World Bank, Environment matters : annual review. Washington, DC: The World Bank, 2004.

Davis, Ian, "Plot your course for the modern world", Financial Times, 13 januari 2006.

Deaton, Angus, "Health, inequality, and economic development," Journal of Economic Literature, vol 41, nr 1, 2003.

———, "Health in an age of globalization", NBER Working paper 10669, National Bureau of Economic Research, 2004.

Deaton, Angus & Christina Paxson, "Mortality, income and income inequality over time in Britain and the United States. NBER Working paper 8534, National Bureau of Economic Research, 2001.

de Soto, Hernando, *The mystery of capital : why capitalism triumphs in the west and fails everywhere else*. London: Bantam Press, 2000.

Diener, Ed & Martin E P Seligman: "Beyond money : Toward an economy of well-being". *Psychological Science in the Public Interest*, vol 5, nr 1, 2004.

DN.se, "Globala epidemihot växer", 23 augusti 2007.

Ealey, Lance A & Glenn A Mercer, "Tomorrow's cars, today's engines". *The McKinsey Quarterly*, nr 3, 2002.

Easterly, William, "Life during growth", *Journal of Economic Growth*, vol 4, nr 3, 1999.

The Economist, "In the shadows", 19 juni 2004.

———, "China's growing pains", 21 augusti 2004.

———, "Climbing back", 21 januari 2006.

———, "Pep pills", 17 juni 2006.

———, "A survey of Pakistan", 8 juli 2006.

———, "A survey of the world economy", 16 september 2006.

———, "Bad is good", 7 april 2007.

———, "Come in number one, your time is up", 14 april 2007.

———, "Here is thy sting", 28 april 2007.

———, "Not half as bad", 21 juli 2007.

———, "The maladies of affluence", 11 augusti 2007.

Edmonds, Eric, "Does child labor decline with improving economic status?", *Journal of Human Resources*, vol 40, nr 1, 2005.

Edmonds, Eric & Nina Pavcnik, "Child labor in the global economy", *Journal of Economic Perspectives*, vol 19, nr 1, 2005.

Edmonds, Eric, Nina Pavcnik & Petia Topalova, "Trade adjustment and human capital investments: Evidence from Indian tariff reform". Working paper nr 12884. National Bureau of Economic Research, 2007.

EEA, "Europe's environment : the third assessment". Environmental Assessment Report nr 10. Köpenhamn: European Environment Agency, 2003.

EPI, Pilot 2006 Environmental Performance Index, Yale Center for Environmental Law and Policy & Center for International Earth Science Information Network, 2006

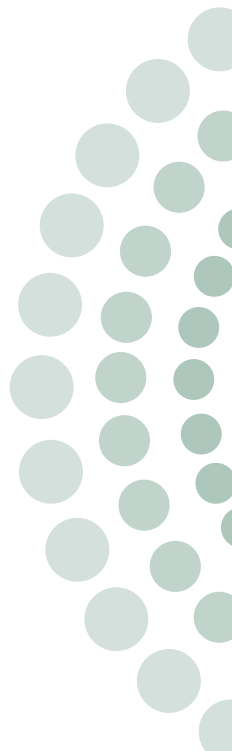
FAO, *Summary of food and agricultural statistics 2003*. Rom: The Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2004.

———, *The state of food insecurity in the world 2006*. Rom: The Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2006.

———, *The state of world fisheries and aquaculture 2006*. FAO: Rom: The Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2007, sid 29–32.

Firebaugh, Glenn & Brian Goesling, "Accounting for the recent decline in global income inequality", *American Journal of Sociology*, vol 110, nr 2, 2004.

Fischer, Stanley, "Globalization and its challenges," *American Economic Review*, vol 93, nr 2, 2003

Fogel, Robert, *The escape from hunger and premature death, 1700–2100 : Europe, America and the third world*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Freedom House, *Democracy's century : a survey of global political change in the 20th century*. Washington, DC: Freedom House, 2000.

——— (2007a), *Freedom in the world 2007*. Washington, DC: Freedom House, 2007.

——— (2000b), "Historical Trends in Media Freedom". Webrapport, nedladdad 13 juni 2007. <<http://freedomhouse.org/template.cfm?page=359>>

Friedman, Thomas L, *The lexus and the olive tree*. London: HarperCollins, 2000.

Gapminder. Grafisk databas om utveckling. <www.gapminder.com>

Goklany, Indur M, "The globalization of human well-being". Policy Analysis 447. Washington, DC: Cato Institute, augusti 2002.

———, *The improving state of the world : Why we're living longer, healthier, more comfortable lives on a cleaner planet*. Washington, DC: Cato Institute, 2007.

Gordon, Robert J, "The Boskin Commission report : A retrospective one decade later". NBER Working paper 12311, juni 2006.

Graham, Edward, "Trade and investment at the WTO : just do it!", i Jeffrey Schott (red), *Launching new global trade talks : an action agenda*. Washington, DC: Institute for International Economics, 1998.

———, *Fighting the wrong enemy*. Washington, DC: Institute for International Economics, 2000.

Greenwood, Jeremy, Ananth Seshadri & Mehmet Yorukoglu (2002/2005), "Engines of liberation". Review of Economic Studies vol 72, sid 109–133 (Economic D'Avant Garde Research Report nr 2, juli 2002, University of Rochester).

Gwartney, James & Robert Lawson, *Economic freedom of the world : 2006 Annual Report*. The Fraser Institute, 2006.

Guha-Sapir, Deberati, David Hargitt & Philippe Hoyois, "Thirty years of natural disasters 1974–2003 : The numbers". Louvain-la-Neuve: Centre for Research on the Epidemiology of Disasters, 2004.

Hadley-Kamptz, Isobel, "Fiska efter lösningar". Timbro, 2003.

Hagerty, Michael R, & Ruut Veenhoven, "Wealth and happiness revisited : Growing national income does go with greater happiness". Social Indicators Research, vol 64, nr 1, 2003.

Hayward, Steven F, *Index of leading environmental indicators 2004*. San Francisco, CA: Pacific Research Institute for Public Policy & Washington, DC: American Enterprise Institute for Public Policy Research, 2004.

———, *Index of leading environmental indicators 2005*. San Francisco, CA: Pacific Research Institute for Public Policy & Washington, DC: American Enterprise Institute for Public Policy Research, 2005.

Hertz, Noreena, *The silent takeover : global capitalism and the death of democracy*. London: Arrow Books, 2002.

Hill, Kenneth, "The decline of childhood mortality", i Julian L Simon (red), *The state of humanity*. Cambridge, MA: Blackwell, 1995.

Human Security Centre, *Human security report, 2005*. New York: Oxford University Press, 2005.

———, Human security brief 2006. University of British Columbia's Human Security Centre, 2006.

ILO, World employment report 2004/05. Genève: International Labour Organization, 2004.

——— (2007a), "Global employment trends, brief", Genève: International Labour Organization, januari 2007.

——— (2007b), "Global employment trends for women, brief". Genève: International Labour Organization, mars 2007.

IMF, World economic outlook 2007. Washington, DC: International Monetary Fund, 2007.

ITOPF, "Oil tanker spill statistics 2004". London: The International Tanker Owners Pollution Federation Ltd, 2005.

IPCC, "Climate change 2007: The physical science basis, Summary for policy-makers". Genève: Intergovernmental Panel on Climate Change, 2007.

IBRD & WB, Global monitoring report 2007 Confronting the challenges of gender equality and fragile states. Washington, DC: International Bank for Reconstruction and Development & World Bank, 2007.

Kenny, Charles, "Why are we worried about income? Nearly everything that matters is converging", World Development, Vol 33, nr 1, 2005.

Lardy, Nicholas, "Do China's abusive labor practices encourage outsourcing and drive down American wages?" Testimony before the Senate Democratic Policy Committee Hearing, 29 mars 2004.

Layard, Richard, Happiness : Lessons from a New Science. London: Allen Lane, 2005.

Leigh, Andrew, "Does inequality kill you?". Andrew Leighs blogg 18 augusti 2006. <<http://andrewleigh.com/?p=277>>

Leigh, Andrew & Christopher Jenks, "Inequality and mortality: Long-run evidence from a panel of countries", Journal of Health Economics vol 26, nr 1, 2007.

Lindstrand, Ann, Staffan Bergström, Hans Rosling, Birgitta Rubenson, Bo Stenson & Thorkild Tylleskär, Global health : An introductory textbook. Lund: Studentlitteratur 2006.

Lomborg, Bjørn, The skeptical environmentalist : Measuring the real state of the world. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2001.

Maddison, Angus, The world economy : A millennial perspective. Paris: OECD, 2001.

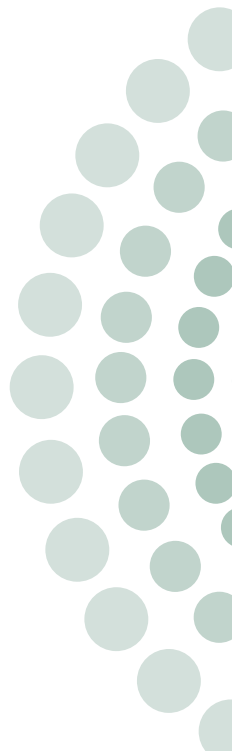
———, The world economy : Historical statistics. Paris: OECD, 2003.

Mallaby, Sebastian, "NGOs : fighting poverty, hurting the poor", Foreign Policy, september 2004.

Margaret Njirambo Matinga, "Energy as a key variable in reducing child mortality: A gender and energy perspective on empirical evidence on MDG 4", Discussion paper, utkast, 2005.

<http://www.energia.org/resources/reports/2005_emprev_mdg_goal4.pdf>

Martin, Bill & Robert Rowthorn, "Accounting for Stability", CESifo Economic Studies, vol 51, nr 4, 2005.

Mathers, Colin D & Dejan Loncar, "Projections of global mortality and burden of disease from 2002 to 2030", PLoS Medicine, vol 3, nr 11, november 2006.

Measles Initiative, "Global goal to reduce measles deaths in children surpassed", pressmeddelande från The Measles Initiative, 19 januari 2007.
<http://www.measlesinitiative.org/presskit/measles_PR_FINAL.pdf>.

Milanovic, Branco, "True world income distribution, 1998 and 1993 : First calculation based on household surveys alone", Policy research paper 2244, World Bank 2001.

—————, "Global income inequality : What it is and why it matters", World Economics, vol 7, nr 1, 2006.

von Mises, Ludwig, Human action : A treatise on economics. Tredje reviderade upplagan. Chicago: Contemporary Books, 1966.

Naturvårdsverket, "Organiska miljögifter". Stockholm: SNV, 2005. Nedladdad 1 februari 2005. <www.naturvardsverket.se/index.php3?main=/dokument/foren/orggift/organisk.html>.

Naturvårdsverket & SCB, Luftkvalitet i tätorter 2000/2001. Rapport MI 24 SM 0101. Stockholm: Statistiska Centralbyrån och Naturvårdsverket, 19 december 2001.

O'Neill, Jim, Dominic Wilson, Roopa Purushothaman & Anna Stupnyska, "How solid are the BRICs?", Goldman Sachs, Global Economics Paper 134, december 2005.

Norberg, Johan, "Happiness paternalism: Blunders from a new science", Bryssel: Centre for the New Europe, 2006.
<http://www.cne.org/pub_pdf/2002_09_norberg_happiness.pdf>

—————, "Kan Världsbanken räkna?", Svenska Dagbladet, 25 oktober 2003.
<<http://www.johannorberg.net/?page=articles&articleid=76>>

North Carolina State University, "Mayday 23: World population becomes more urban than rural", pressmeddelande, 22 maj 2007.
<<http://iasmirt.org/releases/2007/may/104.html>>, nedladdad 23 maj 2007.

Oostendorp, Remko H, "Globalization and the gender wage gap", World Bank Policy Research Working paper 3256, april 2004

Persson, Margareta, "Klassklyftor hotar hälsan", Dagens Nyheter 23 maj 1999.

Plasker, Eric, The 100 year lifestyle. Adams Media Corporation, 2007.

PovcalNet. Världsbankens databas om fattigdom.
<<http://iresearch.worldbank.org/PovcalNet>>

Pritchett, Lant, & Lawrence H Summers, "Wealthier is Healthier", The Journal of Human Resources, vol 31, nr 4, 1996.

Rawls, John, A theory of justice. Oxford: Oxford University Press, 1973.

Reddy, Sanjay G & Thomas W Pogge, "How not to count the poor". Version 6.1. New York: Columbia University, oktober 2005.

Regmi, Anita & Mark Gehlhar, New directions in global food markets. Agriculture Information Bulletin AIB794, februari 2005.

Rosling, Hans (2006a), "HIV – beginning of the end!", Hans Roslings blogg, 11 april 2006,
<<http://roslingsblogger.blogspot.com/2006/04/hiv-begining-of-end.html>>

——— (2006b), "Less sex + more condoms = stop to HIV", Hans Roslings blogg, 22 november 2006, <<http://roslingsblogger.blogspot.com/2006/11/less-sex-more-condomes-stop-to-hiv.html>>

Sachs, Jeffrey & Andrew Warner, "Economic reform and the process of global integration". *Brookings Papers on Economic Activity*, nr 1, 1995.

Sala-i-Martin Xavier, "The world distribution of income : Falling poverty and convergence. Period," *Quarterly Journal of Economics*, vol 121, nr 2, 2006.

Schneider, Stephen, "Size and measurement of the informal economy in 110 countries around the world". *World Bank Working paper*, juli 2002.

Schor, Juliet B, "Sustainable consumption and worktime reduction", *Journal of Industrial Ecology*, vol 9, nr 1-2, 2005.

Schwartz, Joel, *No way back : why air pollution will continue to decline*. Washington, DC: American Enterprise Institute, 2003.

Shyamsundar, Priya, "Poverty and environment indicators". Washington, DC: The World Bank Environment Department Working paper 84, januari 2002.

Smeeding, Timothy M, "Globalization, inequality and the rich countries of the G-20: Evidence from the Luxembourg Income Study". *Center for Policy Research working papers* 48, Syracuse University, 2002.

Stevens, Philip, *Diseases of poverty and the 10/90 gap*. London: International Policy Network, November 2004.

Svensson, Mattias, *Peta inte i maten*. Stockholm: Timbro, 2005.

Terrorism Knowledge Base. Databas. <<http://www.tkb.org>>

Toffler Alvin & Heidi Toffler, *Revolutionary wealth*. Alfred A Knopf, 2006.

UCDP, *Uppsala Conflict Database*. <<http://www.pcr.uu.se/database>>

UN, *The millennium development goals report 2007*. New York: United Nations, 2007

UN-Habitat, *The state of the world's cities 2006/7*. London: Earthscan, 2006.

UNDP *Human development report 2000*. New York/Oxford: United Nations Development Programme, 2000.

———, *Human development report 2003*. New York: United Nations Development Programme, 2003.

———, *Human development report 2005*. New York: United Nations Development Programme, 2005.

———, *Human development report 2006*. New York: United Nations Development Programme, 2006.

UNESCO. *Statistiska databaser*. <<http://portal.unesco.org>>

———, *Compendium of statistics on illiteracy 1990*, *Statistical Reports and Studies* 31, September 1990.

———, "Regional adult illiteracy rate and population by gender 1970–2015". *Webbrapport*, nedladdad 14 juli 2007. September 2002. <<http://www.uis.unesco.org/en/stats/statistics/literacy2000.htm>>

———, *Global monitoring report 2005*. Paris: UNESCO, 2004.

———, *Global monitoring report 2007*. Paris: UNESCO, 2006.

UNFPA, *State of world population 2007*. New York: United Nations Population Fund, 2007.

UNICEF, The State of the world's children 2004. New York: UNICEF, 2003.

————— (2006a), The State of the world's children 2007. New York: UNICEF, 2006.

————— (2006b), "Progress for children : A report card on water and sanitation". New York: UNICEF, 2006.

UNICEF & WHO, "Meeting the MDG drinking water and sanitation target: The urban and rural challenge of the decade". Genève: UNICEF & WHO, 2006.

US Department of State, "Patterns of global terrorism 2003". Annual Report, 2004.

Waldo, Staffan, "Fiskeriförvaltning med individuella kvoter". SLI-rapport 2006:2, Livsmedelsekonomiska institutet, 2006.

Wang, Limin, "Determinants of child mortality in LDCs : Empirical findings from demographic and health surveys". Health Policy, vol 65, nr 3, 2003.

WHO, World health report 2002. Genève: World Health Organization, 2002.

WHO, World health report 2006. Genève: World Health Organization, 2006.

————— (2007a), "Country reports". Webbrapport, nedladdad 22 augusti 2007. <http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/country_reports/en/index.html>

————— (2007b), "Global burden of disease due to indoor air pollution". Faktablad, nedladdad 13 augusti 2007. <http://www.who.int/indoorair/health_impacts/burden_global/en>

————— (2007c), "Poliomyelitis". Faktablad, nedladdad 13 augusti 2007. <<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs114/en/index.html>>

————— (2007d), "Revised global burden of disease 2002 estimates". Webbrapport, nedladdad 13 augusti 2007. <<http://www.who.int/healthinfo/bodgbd2002revised/en/index.html>>

————— (2007e), "Suicide prevention". Webbrapport, nedladdad 22 augusti 2007. <http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/suicideprevent/en>

————— (2007f), "Smallpox". Faktablad, nedladdad 13 augusti 2007. <<http://www.who.int/mediacentre/factsheets/smallpox/en>>

————— (2007g), World health report 2007 : A safer future. Genève: World Health Organization, 2007.

Wilkinson, Richard G, "Income distribution and life expectancy," British Medical Journal, vol 304, 1992.

Wolf, Martin, Why globalization works : The case for the global market economy. New Haven: Yale University Press, 2004.

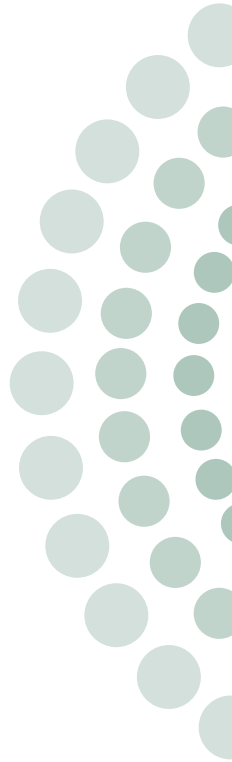
World Bank, Making transition work for everyone : Poverty and Inequality in Europe and Central Asia. Washington, DC: World Bank, 2000.

—————, Global economic prospects 2005. Washington, DC: World Bank, 2004.

————— (2005a), Growth, poverty and inequality: Eastern Europe and the former Soviet Union. Washington, DC: World Bank, 2005.

————— (2005b), World development report 2006. Washington, DC: World Bank, 2005.

- (2006a), Global economic prospects 2006. Washington, DC: World Bank, 2006.
- (2006b), World development report 2007. Washington, DC: World Bank, 2006
- (2007a), Global development finance 2007. Washington, DC: World Bank, 2007.
- (2007b), Global economic prospects 2007. Washington, DC: World Bank, 2007.
- (2007c), The little green data book 2007. Washington, DC: World Bank, 2007.
- (2007d), World development indicators 2007, Washington, DC: World Bank, 2007.
- "World Database of Happiness". Ruut Veenhovens databas för lyckostatistik. Rotterdam: Erasmus University. <<http://www1.eur.nl/fsw/happiness>>.
- "World development indicators 2007" (WDI2007), Världsbankens statistiska databas. <<https://publications.worldbank.org/WDI>>

Förkortningar

ADB – Asian Development Bank

DALY – Disability-adjusted life-years, WHO:s hälsomått.

EEA – European Environment Agency

FAO – FN:s Food and Agricultural Organisation

FN – United Nations (Förenta Nationerna)

HDI – Human Development Index, UNDP:s välfärdsindex

IBRD – International Bank for Reconstruction and Development

ILO – International Labour Organization

IMF – International Monetary Fund

IPCC – Intergovernmental Panel on Climate Change

OECD – Organisation for Economic Co-Operation and Development

UNCTAD – United Nations Conference on Trade and Development

UNAIDS – Joint United Nations Programme on HIV/AIDS

UNDP – United Nations Development Programme

UNESCO – United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

UN-HABITAT – United Nations Human Settlements Programme

UNICEF – United Nations Children's Fund

WB – World Bank

WDI – World Development Indicators, Världsbankens statistksammanställning

WHO – World Health Organization

WTO – World Trade Organization